

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2020-2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jakub Poříz

**Porušování norem humanitárního práva při ozbrojených
konfliktech**

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jiří Víšek, Ph. D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2020-2023

BACHELOR THESIS

Jakub Poříz

**Violation of humanitarian law standards during armed
conflicts**

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. Jiří Víšek, Ph. D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autora

Poděkování

Rád bych zde poděkoval vedoucímu bakalářské práce, kterým je Mgr. Jiří Víšek, Ph. D., za jeho podnětné rady a čas, který mi věnoval při řešení dané problematiky.

Anotace

Text práce je zaměřen na mezinárodní humanitární právo. Věnuje se historii daného práva až po současnost a ukazuje formy jeho porušování. Pro čtenáře jsou podrobně rozepsány Ženevské úmluvy a ozbrojené konflikty. Na závěr práce autor rozebírá vybraný konflikt s navazující diskusí o budoucím potenciálním vývoji ať už vybraného konfliktu či vývoje mezinárodních vztahů.

Klíčová slova

Historie, mezinárodní humanitární právo, prameny mezinárodního humanitárního práva, ozbrojený konflikt, válka na Ukrajině, Ženevské úmluvy.

Annotation

The text of the work is focused on international humanitarian law. Text deals with the history of the international humanitarian law to the present days and shows the forms of breaking this law. The Geneva Conventions and armed conflicts are presented for the reader in detail. At the end of the work, the author analyzes the selected conflict with a follow-up discussion about the future potential development of the given conflict and the development of international relations.

Key words

History, international humanitarian law, sources of international humanitarian law, armed conflict, war in Ukraine, Geneva Conventions.

OBSAH

ÚVOD	8
1. MEZINÁRODNÍ HUMANITÁRNÍ PRÁVO – HISTORICKÝ EXKURZ.....	10
1.1 SITUACE DO ROKU 1859.....	13
1.2 BITVA U SOLFERINA A JEAN HENRI DUNANT	15
2. PRAMENY MHP	19
2.1 ŽENEVSKÉ ÚMLUVY	19
2.1.1 PRVNÍ ŽENEVSKÁ ÚMLUVA	20
2.1.1 DRUHÁ ŽENEVSKÁ ÚMLUVA	21
2.1.3 TŘETÍ ŽENEVSKÁ ÚMLUVA	21
2.1.4 ČTVRTÁ ŽENEVSKÁ ÚMLUVA.....	23
2.2 DODATKOVÉ PROTOKOLY K ŽENEVSKÝM ÚMLUVÁM	25
2.2.1 PRVNÍ DODATKOVÝ PROTOKOL.....	25
2.2.3 DRUHÝ DODATKOVÝ PROTOKOL	26
2.2.3 TŘETÍ DODATKOVÝ PROTOKOL	26
3. PŮSOBNOST NOREM MHP	27
3.1 PŮSOBNOST ŽENEVSKÝCH ÚMLUV PODLE ČLÁNKU 2	27
3.2 PŮSOBNOST ŽENEVSKÝCH ÚMLUV PODLE ČLÁNKU 3	28
3.3 VYMAHATELNOST ŽENEVSKÝH ÚMLUV	28
3.4 VÁLEČNÉ ZLOČINY A JEJICH POTRESTÁNÍ	29
4. ZÁSADY MHP	32
4.1 OCHRANA CIVILNÍHO OBYVATELSTVA	32
4.2 NAKLÁDÁNÍ SE ZAJATCI, RANĚNÝMI A TROSEČNÍKY	33
4.3 ZAKÁZANÉ ZBRANĚ.....	35
4.4 ZAKÁZANÉ MANÉVRY	36
5. KATEGORIZACE OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ	37
5.1 MEZINÁRODNÍ OZBROJENÝ KONFLIKT	39
5.2 VNITROSTÁTNÍ OZBROJENÝ KONFLIKT	41
5.3 DALŠÍ TYPY OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ	43
6. VYBRANÝ OZBROJENÝ KONFLIKT A ANALÝZA PORUŠOVÁNÍ NOREM MEZINÁRODNÍHO PRÁVA – VÁLKA NA UKRAJINĚ	47
7. DISKUSE A POTENCIÁL BUDOUCÍHO VÝVOJE.....	49
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	53
SEZNAM ZKRATEK	56

ÚVOD

Násilí a války provázejí lidstvo od jeho počátků a vzpomínky na ně jsou zachyceny v nejstarších literárních a výtvarných památkách. Již ve Starém zákoně v Knize Genesis je popsáno, jak Kain zabil svého bratra Abela a prakticky všechna polyteistická náboženství měla svého boha války. O tom, jak naši dávní předkové bojovali, však hovoří i hmotné prameny – tato práce se jim bude ostatně věnovat.

Jednoduše řečeno – boj a válka patří spolu s lovem a zemědělstvím k nejstarším činnostem lidstva. Bohužel jde rovněž o záležitost velmi aktuální a je téměř jisté, že k válkám a konfliktům bude docházet i v příštích staletích.

První právní normy se objevily daleko později. Celé desetitisíce let poté, co první exempláře druhu Homo Sapiens vybojovali první bitvu. Ještě déle, až do moderní doby pak trvalo, než si lidstvo určilo nějaká pravidla pro vedení války. A dosud jsme nezažili situaci, že by tato pravidla nebyla ve větším měřítku porušována.

Je to paradoxní. My, občané zemí, které poslední válečný konflikt zažily před bezmála osmdesáti lety, diskutujeme o tom, jaká práva by měly mít menšiny či o tom, zda je etické jíst maso. A den dva cesty automobilem od nás probíhají již rok masakry civilního obyvatelstva, popravy zajatců, útoky na zdravotníky a bombardování civilních objektů. A ještě větším paradoxem je, že takové zprávy – právě v okamžiku, kdy vznikají tyto řádky, oběhlo svět video popravy neozbrojeného ukrajinského zajatce Tymofije Šadura¹ – začínáme vnímat jako normální.

1 MOTYČKOVÁ, Kateřina. Nikdy neskrýval pravdu, říká sestra zajatce, kterého zákeřně zabili Rusové. Seznam Zprávy [online]. [cit.2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-poprava-neozbrojeneho-vojaka-rekl-slava-ukrajine-valectneho-vezne-zastrelili-227197>.

Přítom otázka, zda jsme v přímém přenosu svědky závažné krize humanitárního práva, je mimořádně důležitá pro naši současnost i budoucnost. Tato práce si přitom neklade za cíl ji definovat formou hypotézy a pokusit se ji zodpovědět. Její cíl je o řád nižší – srozumitelně zdokumentovat prameny mezinárodního humanitárního práva, jeho historii a současnost.

Samozřejmě není možné se v dnešních dnech v práci tohoto typu vyhýbat aktuálním otázkám konfliktu na Ukrajině. Část bakalářské práce je tak věnována tomuto konfliktu a ukazuje několik z mnoha porušení principů mezinárodního humanitárního práva. Ukrajinský konflikt je také hlavním tématem diskuse a závěru této práce, které se pokouší alespoň naznačit odpověď na otázku, uvedenou výše. Totiž zda jsme svědky závažné krize humanitárního práva. Zde byl hlavním důvodem zásadní kontrast mezi smlouvami, které ratifikovaly prakticky všechny vyspělé státy před osmdesáti až sto lety a tím, co se na Ukrajině aktuálně děje. Tento kontrast je natolik drastický, že se mu vyhnout opravdu nešlo. Nejvíce zarážející je ovšem přístup ruské strany k těmto excesům, který mezinárodní humanitární právo popírá nesmírně okatě a pyšně. Proto je toto téma aktuální nejen jako akademická práce.

Na závěr této kapitoly je nutné uvést pár řádků o vztahu autora této práce k tématu. Poctivě lze říct, že není nijak osobní. Autor je příslušníkem generace, která nezažila minulý režim, natož válku. Povinná vojenská služba ho rovněž minula. Až do 24.2. loňského roku pak patřil k velké skupině obyvatel České republiky, která vnímala pojem mezinárodní humanitární právo jako cosi ze vzdálených zemí a časů, a maximálně uměleckých děl, pojednávajících o těchto dobách a časech. Aktuální situace ovšem usvědčila optimisty, jako byl autor, z omylu. Pojem mezinárodní humanitární právo prakticky ze dne na den znovu vyvstal v rozměrech, které jsou srovnatelné s dobou před osmdesáti lety. Úkolem naší generace pak je se s tímto humánním odkazem našich předků nejen seznámit – o což se autor pokouší v této práci – ale hlavně jej v současné krizi obhájit a předat dalším generacím.

1. MEZINÁRODNÍ HUMANITÁRNÍ PRÁVO – HISTORICKÝ EXKURZ

Mezinárodní humanitární právo je záležitost 19. a 20. století. Neznamená to, že by nebylo potřeba dříve. Válečné konflikty provázejí lidstvo od nepaměti. K prvním doloženým válečným konfliktům, jak ukazují archeologické nálezy, docházelo již v pravěku. Příkladem může být objev pozůstatků, nalezených roku 2012 v etiopském nalezišti Nataruk. Oblast vykopávek se nachází západně od jezera Turkana, vodní nádrže na pomezí Keni a Etiopie vyplňující západoafrickou příkopovou propadlinu.

Archeologové tam objevili pozůstatky nejméně sedmadvaceti jedinců – osmi dospělých žen, stejného počtu mužů, pěti osob nejasného pohlaví, šesti dětí a jednoho nenarozeného plodu. Jak nás informuje článek v časopise Nature, archeologové našli na všech kostrách stopy násilí, přičemž dobu úmrtí dotyčných datují zhruba před 10 000 lety. Mnoho expertů se tak domnívá, že konflikty provázejí lidstvo již v dobách jeho vývoje.²

Problematika válečných zajatců je rovněž velmi stará. K hromadným zajetím vojáků jedné poražené bojující strany docházelo již ve starověku. Nicméně například Římské právo problematiku válečných zajatců vůbec neřešilo. Ačkoliv bylo z dnešního pohledu velice moderní a zabývalo se celou řadou záležitostí, které jsou předmětem právní úpravy i dnes například – majetkového práva, dědického práva atd.

Římské právo, jak uvádí například Skřejpek³, tvoří základ kontinentálního právního systému, dá se tedy s určitou nadsázkou říct, že jsme jej z velké části převzali. Nicméně na rozdíl od současnosti pro něj byla charakteristická personalita práva. Existovaly různé

2 Lahr, M., Rivera, F., Power, R. et al. Inter-group violence among early Holocene hunter-gatherers of West Turkana, Kenya. Nature 529, Str. 394–398 (2016)

Dostupné z:

[https://www.researchgate.net/publication/291378615_Inter-](https://www.researchgate.net/publication/291378615_Inter-Group_Violence_among_Early_Holocene_Hunter-Gatherers_of_West_Turkana_Kenya)

[Group_Violence_among_Early_Holocene_Hunter-Gatherers_of_West_Turkana_Kenya.](https://www.researchgate.net/publication/291378615_Inter-Group_Violence_among_Early_Holocene_Hunter-Gatherers_of_West_Turkana_Kenya)

3 SKŘEJPEK, Michal. Římské právo, Praha: Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. Str. 26-79.

kategorie lidí, pro které existovalo různé právo, a ačkoliv se tito lidé setkávali na stejném území, nebyli si rovni ani v právech, ani svobodách. Jedná se o opak dnešního principu teritoriality, kdy naopak platí, že pro všechny osoby, nacházející se na daném území, platí stejné zákony a povinnosti. Znamé je přitom antické dělení na svobodné občany a otroky.

Nicméně základním zdrojem otroků bylo právě válečné zajetí. Součástí standardu starořímského vedení války byl princip "Murum aries attigit"⁴ - obležené město tak mělo šanci se vzdát přesně do okamžiku, než se první obléhací stroj dotknul jeho zdi. Pokud odmítlo, bylo po dobytí zdevastováno a jeho přeživší obyvatelé byli prodáni do otroctví.

Tak skončilo Kartágo během punských válek (264–146 př.n.l.), podobným způsobem válčil Gaius Julius Caesar (100–44 př.n.l.) a mnozí další po něm. Takto získaní zajatci byli po zotročení nasazováni na tu nejtěžší práci, kde během několika let umírali. A jejich stavy byly doplňovány dalšími dobovačnými válkami. Takový nelidský postoj k zajatcům vydržel velice dlouho.

Upálením poražených Sirotků a Táboritů tak vítězové zakončili slavnou Bitvu u Lipan. Eneáš Silvius Picollomini, italský humanista a pozdější papež Pius II, napsal ve své Historii české: *„Protože po skončení bylo mnoho tisíc zajatých, rozhodl se Menhart, svolat shromáždění šlechty, zničití nejhorší ten lid, jenž, odkojen mezi zbraněmi, trávil celý život v táboře, o němž se věřilo, že pod zákony žiti nebude, uvyklý loupežím a cizoložství. Pokud ten tu jest, nemůže být království v pokoji. Avšak obávaje se, aby s nimi nezapomněl zároveň nevinné, kteří byvše přinuceni přišli k bitvě z venkova, dal hlasatelem rozhlásiti, že válka není skončena, že prchl Čapek, že nutno dobýti Kolína a přemoci zbrani sousední národy, které pustoší království. K tomu prý je potřeba mužů statečných a zkušených války, kteří bojovali pod Prokopem; těm bude ustanoven žold ze zemské pokladny, dokud nebude království uspokojeno. Pročež se všichni, kdo*

4 FACCHETTI, Adrianos. Murum Aries Attigit: A Philosophy for Litigation. [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.defamationlawblog.com/2012/02/murum-aries-attigit-a-philosophy-for-litigation/>.

chtěli sloužiti za žold, aby se odebrali do blízkých stodol a dali pozor, aby mezi sebe nepustili lidi války nezkušené, ti že mohou se odebrati na své statky a do svých obydlí. Vešlo do stodol, jichž dřevěných a krytých slámou jest v českých vesnicích hojnost, mnoho tisíc táboritů a sirotků. ... Ihned byla vrata zavřena a stodoly zapáleny...“⁵

Tento postoj k zajatcům vydržel ovšem daleko déle, než by se mohlo zdát. Rozhodně byl uplatňován i poté, co vstoupily v platnost Ženevské úmluvy, které jsou hlavním tématem této práce.

Například Japonsko se v době před druhou světovou válkou i během ní Ženevskými úmluvami absolutně neřídilo. Roku 1937 tak japonská armáda spáchala takzvaný Nankingský masakr. Počet obětí dobytí tohoto čínského města odhadl Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ (IMTFE) na 260 000 civilistů. Nankingský masakr byl přitom proslulý i zvláště brutálním zacházením se zajatci. Jak uvádí Changová, japonští podporučíci Takeši Noda a Tošiaki Mukai uspořádali po dobytí města soutěž ve stínání zajatců mečem. Každý měl zabít více než sto lidí a o soutěži dokonce napsal japonský tisk, který oběma „hrdinům“ věnoval oslavnou fotografii. Noda i Mukai byli za tento zločin po válce odsouzeni k trestu smrti a popraveni.⁶

Zásady mezinárodního humanitárního práva se prosazovaly postupně a značně nerovnoměrně. Řada zemí k nim přistoupila později, další země jej nepřijaly vůbec – celá řada konfliktů 20. století tak měla dohru před Mezinárodními soudními tribunály a za jeho porušení byla odsouzena celá řada válečných zločinců.

5 E. S. Piccolomini, *Historia Bohemica/Historie česká*, vyd. D. Martínková, A. Havrdová, J. Matl, úvodní studie F. Šmahel, KLP, Praha 1998., Str. 98.

6 CHANGOVÁ, Iris. *Nankingský masakr – nejkrvavější prolog druhé světové války*. Praha: Naše vojsko, 2010. Str. 186. ISBN 978-80-206-1068-3.

Jejich podrobnějšímu výčtu se bude tato práce ještě věnovat – nyní jako příklad uvedeme třeba Norimberský tribunál (1945-1946) nebo procesy s válečnými zločinci Radovanem Karadžičem a Ratko Mladičem z let 2016 a 2017.

V současné době dochází k určité krizi humanitárního práva, což se projevuje zejména na Ukrajinském bojišti. Tomuto tématu se tato práce bude zabývat v další části.

1.1 SITUACE DO ROKU 1859

Války provázejí lidstvo od nepaměti – jak je uvedeno výše. Ale nejprve dlouho žádná pravidla zacházení se zajatci ani civilním obyvatelstvem neexistovala. Lze říct, že měl cenu jen ten zajatec, za kterého někdo zaplatil výkupné. A co se týká civilního obyvatelstva, uvádí hezký příklad Kechlibar při svém popisu První Bitvy o Vídeň (1529): *„Tato situace (tj. nedostatek zásob v tureckém táboře, pozn. Aut) se normálně řešila vydrancováním okolí. Jenže Turci doplatili na svoji krutost. Již před začátkem obléhání nechal Sulejman všechny okolní vesnice vypálit, takže nebylo, co a kde drancovat“*.⁷

Díky možnosti výkupného neměl život obyčejného vojáka a velitele stejnou cenu. Velitelé většinou pocházeli z bohatých rodin a dalo se očekávat, že za ně někdo výkupné zaplatí. Stejně tak se mohli vykoupit i bohatí šlechtici, měšťané, nebo celá města. Tomuto poplatku se říkalo tribut nebo méně vznešeně výpalné a ve hře byl ještě během americké občanské války (1860-1865).

Válka jako taková tak byla zpočátku dlouho kořistnická, tedy vojáci se obohatili nejen žoldem, ale i majetkem, který u sebe měli padlí na bojišti, nebo tím, co se jim podařilo vydrancovat. Opět je nutno zdůraznit, že ani tyto způsoby války nikam nevymizely – viz. mnohokrát zdokumentované rabování ruských vojáků v aktuálním konfliktu na Ukrajině.

7 MARIAN, Kechlibar. Zapomenuté příběhy 6. Praha: Nakladatelství Klika, 2022 n. l. Str. 46. ISBN 978-80-7666-078-6.

Vzdělání lidé si již ve starověku a středověku ustanovovali pravidla zacházení se zajatci a způsobu vedení války. Objevuje se pojem Spravedlivá válka. První změna v Evropě nastává s nástupem palných zbraní. Jejich použití nevyžaduje roky tréninku, a tak se součástí válek stávají ozbrojení měšťané. K tomu došlo přitom již na začátku 15. století.

První válkou, kde se problematika civilistů a válečných zajatců musela nějakým způsobem řešit, byla ovšem až třicetiletá válka (1618-1648), náboženský konflikt, spojený s bojem evropských států o dominanci. Jejím hlavním bojištěm přitom byla střední Evropa a tehdejší Země koruny České patřily k těm nejpostiženějším konfliktem. Počet obyvatel v průměru poklesl o třicet procent, u mužů až o padesát procent, u nás to byla „pouze“ třetina. Jak to vypadalo? „*V Čechách a na Moravě se ztráty dají s těmi německými srovnávat, “ zjišťujeme v knize historika Arnošta Klímy Dlouhá válka. Čechy měly před válkou asi 1 700 000 obyvatel, po válce zde zbylo už jenom něco přes 900 000 lidí. Pro celou zemi se dá hovořit o ztrátách ve výši čtyřiceti procent. Morava měla před válkou 800 000 obyvatel a po válce jen půl milionu, takže ztráty zde nebyly o mnoho nižší. Podle odhadu průměrný počet obyvatel na 1 km² klesl z původních dvaceti devíti na dvacet jednu osobu. V českých zemích bylo na 6000 obcí zcela zničeno. Jeden ze švédských velitelů, plukovník Adam Pfühl se chlubil, že dal sám vypálit na 800 vesnic “.*⁸

Proč zrovna v období třicetileté války dochází k této ryze pragmatické změně? Jedním z důvodů byla změna struktury armády. Dřívější zemská hotovost byla nahrazena žoldnéřskými vojsky a kvalitní žoldněř byl daleko vzácnější zboží než běžný poddaný, který v minulosti tvořil základ pěchoty Zemské hotovosti. Dále bylo nutné kvůli počtu bojujících a k rozměrům bojiště zabezpečit i zbrojení, zásobování potravinami logistiku atd. A tak začalo být nutné nějakým způsobem motivovat obyvatelstvo ke spolupráci s bojujícími stranami.

8 VESELÝ, Josef. 465. schůzka: Bilance dlouhé války. Český rozhlas 2: Toulky českou minulostí [online]. 2002 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/465-schuzka-bilance-dlouhe-valky-7938550>.

Změna chápání postavení zajatce tedy příliš nesouvisela s humanistickými ideály, jakkoliv v té době už v Evropě nějakou dobu rezonovaly. Převažovaly pragmatické důvody. Bojující strany totiž využívaly zejména vojenské profesionály, jejichž bojová kvalita byla poměrně vysoká. A hlavně je bylo možné v případě zajetí převerbovat na svoji stranu. Bojujícím stranám se tedy nevyplatilo zajaté vojáky likvidovat anebo nasazovat na nucené práce, ale právě pře verbovat. Neznamená to samozřejmě, že by zrovna třicetiletá válka byla nějak humánní nebo byla nějakým zásadním předělem. Znamená to však že si mnozí velitelé i panovníci začali uvědomovat, že pro ně bude výhodnější přehodnotit uvažování o poraženém nepříteli i o zajatcích.

S rozvojem válečnictví a zavedením povinné vojenské služby bylo zřejmé, že bude muset nastat zlom v nakládání s vojáky, jež přežijí bitvu, neboť byli důležití i pro fungování normální ekonomiky.⁹

1.2 BITVA U SOLFERINA A JEAN HENRI DUNANT

Impulesem ke vzniku mezinárodního humanitárního práva byla Bitva u Solferina (1859). Šlo o největší a rozhodující bitvu druhé italské války za nezávislost, ve které francouzsko-sardinská vojska porazila rakouskou armádu. Bitva představovala rozhodující krok ke sjednocení Itálie a Viktoru Emanuelovi II. otevřela cestu k titulu italského krále. Tato bitva úzce souvisí i s našimi dějinami. Jednou z bojujících stran totiž byla i armáda habsburské monarchie (tehdy ještě Rakouského císařství, Rakousko-Uhersko, přesněji Rakousko-Uherská monarchie, která byla ustanovena až roku 1866 po Bitvě u Hradce Králové). Součástí monarchie byly i Země koruny české a naši vojáci samozřejmě u Solferina bojovali. Bitvu popisuje Veselý a kolektiv následovně:

„Blízko lombardsko-benátských hranic, u jezera Garda, ji protivník dostihl. Co následovalo, toho se lze obávat, a věru tak. 24. června 1859 se na dohled od vsi Solferina odehrálo dvanáctihodinové apokalyptické střetnutí, v němž na obou stranách urputně

⁹ VESELÝ, Josef. 465. schůzka: Bilance dlouhé války. Český rozhlas 2: Toulky českou minulostí [online]. 2002 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/465-schuzka-bilance-dlouhe-valky-7938550>.

bojovalo skoro 300 000 vojáků. Tu bitvu řídili dva císaři. Vzhledem k tomu, že v Piemontu žádného císaře neměli, lze předpokládat, že jedním z nich byl francouzský Napoleon III. Oba ti císaři byli špatní vojáci a tu bitvu proměnili v jatka. (Ten druhý, který stál na druhé straně v čele, to byl Franz Josef.) Měl sice jako velitele podmaršálka Gyulaie.... On se však František Josef už na jeho přehmaty nevydržel dívat a vrchního velení se na poslední chvíli ujal sám. Neměl ovšem jakékoli praktické zkušenosti s vedením boje. Rozhádání štábní poradci, ti mu taky moc nepomohli, a tak se habsburské jednotky bránily zcela nekoordinovaně, podle strategické doktríny v nouzi. Ta zněla: Každý na svou pěst. Záhohy stály z dosahu dvacetikilometrové bitevní linie. Třetina pluků nestačila zasáhnout, zmatek v rakouských řadách posléze dovršila francouzská artilerie... no... a pak byl konec. Na rakouské straně činily ztráty sedmnáct procent. 21 000 mužů. Na protivníkově 17 000“.¹⁰

Již počtem účastníků se jednalo o jednu z největších bitev své doby. Bitvy se mělo účastnit na jedné straně cca 115 500 mužů, 10 700 koní a 320 děl a na druhé straně 126 722 mužů, 6 520 koní a 413 děl. Pro srovnání – v jedné z nejvýznamnějších událostí Napoleonských válek, Bitvě u Slavkova (1806) bojovalo na každé straně cca 75 tisíc mužů. To byly násobky toho, kolik lidí bojovalo ve středověkých bitvách. Například u Lipan (1436) či Grunwaldu 1 410 hovoří odhady max. o 20, respektive 40 tisících.¹¹

Bohužel, oproti pozdějším válečným událostem se jedná o „drobné“. V Bitvě u Verdunu roku 1916 bojovalo 1 140 000 vojáků na francouzské a 1 250 000 na německé straně. Ztráty činily přitom více, než kolik bylo vůbec u Solferina bojujících. Jen na německé straně okolo 400 tisíc. Prakticky stejná čísla pak měla roku 1943 Bitva u Stalingradu – opět na obou stranách bojovalo přes milion vojáků, a podobné byly i ztráty.¹²

10 VESELÝ, Josef. 819. schůzka: Velký italský malér Franze Josefa. Český rozhlas 2: Toulky českou minulostí [online]. 2022 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/819-schuzka-velky-italsky-maler-franze-josefa-7941163>.

11 ČORNEJ, Petr. Lipanské ozvěny. Jinočany 1995. Str. 16-22. 80-85787-80-6.

12 LOKAJOVÁ, Radka. Do posledního muže: bitva u Verdunu. Český rozhlas [online]. 2.11.2014 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/do-posledniho-muze-bitva-u-verdunu-7527161>.

Dlouho to přitom vypadalo, že vojenské akce podobného rozsahu skončily – alespoň v našem civilizačním okruhu – druhou světovou válkou. Třeba slavná Bitva o kótu 937, která vstoupila do dějin jako Bitva o Hamburger hill během Vietnamské války v květnu 1969 byla v porovnání s výše uvedenými akcemi nepatrná. Účastnilo se jí 1.800 Američanů a blíže nezjištěný počet partyzánů Vietcongu – odhady hovoří přibližně o 800 osobách. Na americké straně přitom zahynulo 72 mužů (několik jako oběť palby vlastních helikoptér), a bylo nalezeno 630 těl partyzánů¹³. Podobně „kapesní“ byly například bitvy během válek v Afghánistánu a Iráku po roce 2000.

Bohužel válka na Ukrajině de facto vrátila do hry dřívější rozsáhlé fronty s velkými počty vojáků a obětí. V okamžiku, kdy vzniká tato práce, probíhá Bitva u Bachmutu. Podle informací, které se k nám dostávají sociálními sítěmi (jiné vzhledem k situaci nejsou příliš k dispozici) dosahují v lednu a únoru 2023 Rusové každý den trojciferných ztrát.

Ale zpět k Bitvě u Solferina, jejímž výsledkem bylo vytoužené sjednocení Itálie a vznik Italského království. Jedním z účastníků bitvy byl i pozdější nobelista Jean Henri Dunant (1828-1910). Švýcar Dunant se bitvy neúčastnil jako voják, ale v podstatě jako diplomat. Od narození patřil k nejvyšším společenským kruhům a již od mládí jej čekala zářná kariéra v průmyslu, bankovníctví a vědě. Pro jeden ze svých projektů měl domluvenou schůzku s císařem Napoleonem III. Zřejmě osud tomu chtěl, že se sešli přímo na bojišti doslova pár hodin po bitvě.

V té době se už Dunant myšlenkou práv válečných zajatců zabýval. Nicméně skutečným impulsem jeho intenzivní činnosti byla až tato bitva. Ihned po ní organizoval pomoc raněným vojákům obou stran.

13 SVĚCENÝ, Jindřich. Hamburger Hill: Jedna z nejkrvavějších bitev během války ve Vietnamu, ze které i po letech běží mráz po zádech. Armádní zpravodaj [online]. 2021 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: [https://armadnizpravodaj.cz/historie/jedna-z-nejhorsich-bitev-vitnamske-valky./](https://armadnizpravodaj.cz/historie/jedna-z-nejhorsich-bitev-vitnamske-valky/)

Poté, co opustil bojiště, začal se intenzivně zabývat vznikem humanitární organizace založené na neutralitě a dobrovolnosti, jejímž posláním bude péče o raněné ve válkách, pomoc zdravotníků a také pravidel mezinárodního humanitárního práva. Jak stojí v jeho laudatiu na stránkách držitelů Nobelových cen: „*Roku 1872 inicioval vznik konference o založení „Aliance pro civilizační řád“ (Překlad autor, v originále« Alliance universelle de l'ordre et de la civilisation»), která volala po potřebě mezinárodních konvencí pro zacházení se zajatci a vzniku jakéhosi mezinárodního válečného tribunálu.*“¹⁴

Obecně lze říct, že Dunant byl úspěšný tak z poloviny a v mnohém předběhl svoji dobu. Je zakladatelem Mezinárodního červeného kříže. Spolu s Frédéricem Passym¹⁵ se stal roku 1901 prvním držitelem Nobelovy ceny míru. Podařilo se mu iniciovat vznik Ženevských úmluv, které tvoří základ mezinárodního humanitárního práva.

Na druhou stranu – roku 1867 jako podnikatel zbankrotoval. Jeho myšlenky celá řada současníků odmítala (nakonec po sporech s kolegy opustil Mezinárodní červený kříž) a řada jeho myšlenek, jak ukazuje osud Ženevských dohod, zůstává bohužel stále jen na papíře a bojující strany celé řady konfliktů – včetně toho aktuálního na Ukrajině – se jimi neřídí. Dunant zemřel roku 1910 jako sice společností oceňovaný, ale těžce nemocný muž, kterému sice naslouchala veřejnost, ale politici už méně.¹⁶

14 Henry Dunant Biographical. The Nobel Prize [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1901/dunant/biographical/>.

15 Frédéric Passy (1822-1912) byl francouzský politik, ekonom a pacifista.

16 Henry Dunant Biographical. The Nobel Prize [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1901/dunant/biographical/>.

2. Prameny MHP

Pramenem práva se rozumí pojem „metafora zdroje legitimacy práva a základ právní vědy.“¹⁷ Takové prameny přitom mohou mít různou formu – a zdaleka nejen písemnou. Známe například zvykové právo anebo – což je pro předmět této práce důležitější – přirozené právo. Podle něj byli totiž souzeni nacističtí váleční zločinci, a to z toho důvodu, že jejich počínání během Druhé světové války bylo de iure legální – pro prakticky všechna zvěrstva totiž existoval kodifikovaný a v době jejich páchání platný právní podklad.¹⁸ De facto se však stále jednalo o zločiny proti lidskosti. Tomuto rozporu se bude tato práce ještě věnovat.

2.1 ŽENEVSKÉ ÚMLUVY

Základním pramenem mezinárodního humanitárního práva jsou tzv. Ženevské úmluvy – čtyři úmluvy a tři dodatkové protokoly, upravující podmínky a pravidla na ochranu osob, které se neúčastní boje, jako jsou civilisté či zdravotníci nebo novináři. A také těch, kteří jsou z boje vyřazeni, tj. váleční zajatci, ranění, nemocní atd. během ozbrojených konfliktů.

První Ženevská úmluva byla přijata již 22.8.1864. Zatím poslední revize Ženevských úmluv byly sjednány v Ženevě roku 1949. Ženevské úmluvy byly ratifikovány (v některých případech s výhradami) 196 státy světa.¹⁹

17 GOLTZBERG, Stefan. Les sources du droit. Paris: Presses Universitaires de France, 2018, Str. 14
Dostupné z: <https://journals.openedition.org/questionsdecommunication/11326>.

18 <https://plus.rozhlas.cz/byli-po-2-svetove-valce-potrestani-vsichni-zlocinci-urcite-nebyli-odpovida-6514232>.

19 JUKL, Marek. Ženevské úmluvy, obyčej a zásady humanitárního práva (stručný přehled), Praha: Český červený kříž, 2020. Str. 13-18. ISBN 978-80-87729-31-1.

Dalšími prameny mezinárodního humanitárního práva jsou pak Haagské úmluvy, Ženevský protokol, Úmluva o zákazu nebo omezení některých konvenčních zbraní a další mezinárodní smlouvy. Těm se bude tato práce také věnovat.

2.1.1 PRVNÍ ŽENEVSKÁ ÚMLUVA

První Ženevská úmluva se primárně věnuje osudu zajatců a tomu, jakým způsobem s nimi má být zacházeno. Uvádí mj.: „*S osobami, které se přímo neúčastní nepřátelství, včetně příslušníků ozbrojených sil, kteří složili zbraně, a osob, které byly vyřazeny z boje nemocí, zraněním, zadržením nebo jakoukoli jinou příčinou, bude se za všech okolností zacházet lidsky, bez jakéhokoli nepříznivého rozlišování založeného na rase, barvě, náboženství či víře, pohlaví, rodu či majetku nebo na jakémkoli jiném obdobném znaku.*

Proto jsou a zůstávají zakázány v každé době a na každém místě, pokud jde o osoby nahoře zmíněné:

- a) útoky na život a zdraví, zejména vražda ve všech formách, zmrzačení, kruté nakládání, trýznění a mučení,*
- b) braní rukojmí,*
- c) útoky proti osobní důstojnosti, zejména ponižující a pokořující zacházení, odsouzení a vykonání popravky bez předchozího rozsudku vyneseného řádně ustaveným soudem, poskytujícím soudní záruky uznané civilizovanými národy za nezbytné.“²⁰*

První Ženevská úmluva přitom definuje i subjekty, které se boje neúčastní, jsou nestranné, ale poskytují humanitární pomoc přímo na bojišti – a také tam dohlížíjí na dodržování mezinárodního práva. Říká: „*Nestranná lidumilná organizace, jako je Mezinárodní komitét Červeného kříže, může nabídnouti své služby stranám v konfliktu. Strany v konfliktu se mimo to vynasnaží, aby zvláštními dohodami byla uvedena v účinnost všechna ostatní ustanovení této úmluvy nebo jejich část.“²¹* Dohoda zároveň garantuje ochranu a respekt zdravotnickému personálu a duchovním, působícím na bojišti.

20 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949, článek 3.

21 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949, článek 3.

2.1.1 DRUHÁ ŽENEVSKÁ ÚMLUVA

Druhá Ženevská úmluva se věnuje osudu zraněných, nemocných a trosečníků a tomu, jakým způsobem s nimi má být zacházeno. Uvádí mj.: „*Příslušníci ozbrojených sil a ostatní osoby zmíněné v následujícím článku, kteří jsou na moři a jsou zraněni, onemocní nebo ztroskotají, musí být za všech okolností respektováni, při čemž výraz ztroskotání se vztahuje na každé ztroskotání, ať k němu dojde za jakýchkoliv okolností, včetně nuceného přistání letadla na moři nebo pádu do moře.*

Strana v konfliktu, která je bude mít v moci, bude s nimi zacházet a o ně pečovat lidsky, bez jakéhokoli nepříznivého rozlišování založeného na pohlaví, rase, národnosti, náboženství, politickém přesvědčení nebo na jakémkoli jiném obdobném znaku. Přísně je zakázán jakýkoli útok na jejich život nebo na jejich osobu; zejména nesmějí být dobiti nebo vyhlazeni, podrobeni mučení, nesmějí být na nich konány biologické pokusy, nesmějí být ponecháni záměrně bez lékařské pomoci a ošetření ani vystaveni nebezpečí nákazy nebo infekce k tomu cíli vytvořenému. Jedině důvody lékařské naléhavosti ospravedlňují ošetření v přednostním pořadí. Se ženami se bude zacházet se všemi zvláštními ohledy příslušejícími jejich pohlaví.“²²

2.1.3 TŘETÍ ŽENEVSKÁ ÚMLUVA

Třetí Ženevská úmluva řeší jiné, než mezinárodní konflikty – kategorizaci mezinárodních konfliktů se bude věnovat další část této práce. Snahou bylo, aby i v případě občanských válek platily základní lidská práva, která se týkají nejen bojujících stran, ale – a to zejména – osob, kterých se konflikt netýká. Civilní obyvatelstvo, občané jiných států atd. Úmluva říká: „*V případě ozbrojeného konfliktu, který nemá mezinárodní ráz a který vznikne na území některé z Vysokých smluvních stran, bude každá ze stran v konfliktu zavázána řídit se při nejmenším těmito ustanoveními: 1. S osobami, které se přímo nezúčastní nepřátelství včetně příslušníků ozbrojených sil, kteří složili zbraně, a osob, které byly vyřazeny z boje nemocí, zraněním, zadržením nebo jakoukoli jinou příčinou,*

²² Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

bude za všech okolností zacházeno lidsky, bez jakéhokoli nepříznivého rozlišování založeného na rase, barvě, náboženství či víře, pohlaví, rodu či majetku nebo na jakémkoli jiném obdobném znaku. Proto jsou a zůstávají zakázány v každé době a na každém místě, pokud jde o osoby shora zmíněné:

a) útoky na život a zdraví, zejména vražda ve všech formách, zmrzačení, kruté nakládání, trýznění a mučení,

b) brání rukojmí,

c) útoky proti osobní důstojnosti, zejména pokořující a ponižující zacházení,

d) odsouzení a vykonání poprav bez předchozího rozsudku vyneseného řádně ustaveným soudem, poskytujícím soudní záruky uznané civilizovanými národy za nezbytné. “²³

Dalším bodem, kterému se smlouva věnuje, je angažmá Červeného kříže v takovémto typu konfliktů. Hovoří přitom o stranách konfliktu – těmi nejsou míněny státy, ale subjekty, které proti sobě válčí. Například oficiální vláda státu a partyzánské hnutí.

„2. Ranění a nemocní budou sebráni a ošetřeni. Nestranná lidumilná organizace, jako je Mezinárodní komitét Červeného kříže, může nabídnout své služby stranám v konfliktu. Strany v konfliktu se mimo to vynasnaží, aby zvláštními dohodami byla uvedena v účinnost všechna ostatní ustanovení této úmluvy nebo jejich část. Použití předchozích ustanovení nebude mít vlivu na právní postavení stran v konfliktu. “²⁴

Nejzajímavějším bodem je článek osm. Ten hovoří o ustavení ochranných mocností, které budou dohlížet na jednotlivé bojující strany. To si zaslouží zvláštní komentář v diskusi, která bude součástí této práce. Článek 8 říká: *„Tato úmluva se bude provádět za pomoci a pod dohledem ochranných mocností pověřených hájením zájmů stran v konfliktu. Za tím účelem mohou ochranné mocnosti jmenovat vedle svého diplomatického a konsulárního personálu delegáty ze svých příslušníků nebo z příslušníků jiných neutrálních mocností. Jmenování těchto delegátů podléhá schválení mocnosti, u které budou vykonávat své poslání. Strany v konfliktu usnadní v největší možné míře úkol*

23 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949, článek 3.

24 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

*zástupců nebo delegátů ochranných mocností. Zástupci nebo delegáti ochranných mocností nesmějí v žádném případě překročit meze svého poslání, jak je dáno touto úmluvou; budou zejména brát zřetel na naléhavé potřeby bezpečnosti státu, u něhož vykonávají svou funkci.*²⁵

Dále Třetí ženevská dohoda definuje postavení mezinárodního Červeného kříže v konfliktu a také jeho kompetence, jakož i jeho zákonnou ochranu. Říká: *Čl.9 Činnost Mezinárodního komitétu Červeného kříže Ustanovení této úmluvy nejsou na překážku lidumilné činnosti, kterou by se souhlasem zúčastněných stran v konfliktu rozvinul Mezinárodní komitét Červeného kříže nebo jakákoli jiná nestranná lidumilná organizace na ochranu válečných zajatců a za tím účelem, aby jim byla poskytnuta pomoc. Čl.10 Organizace nahrazující ochranné mocnosti Vysoké smluvní strany se mohou kdykoli dohodnout, že svěří úkoly příslušející z této úmluvy ochranným mocnostem organizaci poskytující veškeré záruky nestrannosti a účinnosti. Jestliže váleční zajatci z jakéhokoli důvodu nepožívají nebo přestanou požívat výhod činnosti ochranné mocnosti nebo organizace určené podle prvního odstavce, musí mocnost, v jejíž moci jsou, požádat buď některý neutrální stát nebo takovou organizaci, aby převzaly funkce příslušející podle této úmluvy ochranným mocnostem jmenovaným stranami v konfliktu. Nelze-li takto zajistit ochranu, musí požádat mocnost, v jejíž moci jsou zajatci, některou lidumilnou organizaci jako je Mezinárodní komitét Červeného kříže, aby převzala lidumilné úkoly příslušející podle této úmluvy ochranným mocnostem, anebo musí přijmout, s výhradou ustanovení tohoto článku, nabídku služeb učiněnou takovou organizací.*²⁶

2.1.4 ČTVRTÁ ŽENEVSKÁ ÚMLUVA

Čtvrtá ženevská úmluva se týká ochrany osob, které se přímo neúčastní konfliktu nebo byly již z konfliktu vyřazeny. Konstatuje: *„V případě ozbrojeného konfliktu, který nemá mezinárodní ráz a který vznikne na území některé z Vysokých smluvních stran, bude každá ze stran v konfliktu zavázána řídit se při nejmenším těmito ustanoveními:*
1. S osobami, které se přímo neúčastní nepřátelství, včetně příslušníků ozbrojených sil,

25 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

26 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

kteří složili zbraně, a osob, které byly vyřazeny z boje nemocí, zraněním, zadržením nebo jakoukoli jinou příčinou, bude se za všech okolností zacházet lidsky, bez jakéhokoli nepříznivého rozlišování založeného na rase, barvě, náboženství či víře, pohlaví, rodu či majetku, nebo na jakémkoli jiném obdobném znaku.

Proto jsou a zůstávají zakázány v každé době a na každém místě, pokud jde o osoby shora zmíněné:

- a) útoky na život a zdraví, zejména vražda ve všech formách zmrzačení, kruté nakládání, trýznění a mučení,*
- b) braní rukojmí,*
- c) útoky proti osobní důstojnosti, zejména ponižující a pokořující zacházení,*
- d) odsouzení a vykonání poprav bez předchozího rozsudku vyneseného řádně ustaveným soudem, poskytujícím soudní záruky, uznané civilizovanými národy za nezbytné.*

Použití předchozích ustanovení nebude mít vlivu na právní postavení stran v konfliktu“.²⁷

Článek 4 čtvrté Ženevské úmluvy pak obsahuje ustanovení, týkající se příslušníků neutrálních států. Říká: „*Tato úmluva chrání osoby, které jsou v jakékoli době a jakýmkoli způsobem, za konfliktu nebo za okupace, v moci některé strany v konfliktu nebo okupační moci a nejsou přitom jejími příslušníky*“.

„Příslušníci státu, který není vázán touto úmluvou, nejsou jí chráněni. Příslušníci neutrálního státu, kteří jsou na území válčícího státu, a příslušníci jiného válčícího státu, se nepovažují za osoby chráněné, dokud stát, jehož jsou příslušníky, má normální diplomatické zastoupení ve státě, v jehož jsou moci“.²⁸

27 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

28 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

2.2 DODATKOVÉ PROTOKOLY K ŽENEVSKÝM ÚMLUVÁM

Později přibyly k Ženevským úmluvám ještě tři dodatkové protokoly. V nich je stanoveno, že: *„v ozbrojeném konfliktu nemají válčící strany neomezené právo volby způsobů a prostředků vedení války. Je zakázáno používat jakoukoliv munici a jakékoliv způsoby vedení boje, které by svou povahou mohly způsobovat nadměrná zranění nebo zbytečné útrapy. Zakázáno je rovněž používat takové způsoby vedení války nebo prostředky k vedení války, u kterých je možno očekávat, že mohou způsobit vážné a dlouhodobé škody na životním prostředí.*²⁹

2.2.1 PRVNÍ DODATKOVÝ PROTOKOL

Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů je dodatkový protokol z roku 1977, který potvrzuje mezinárodní zákony Ženevských úmluv a připojuje upřesnění a nová ustanovení vyhovující vývoji ozbrojených konfliktů po druhé světové válce. Zatím byl ratifikován 170 státy. Výjimku tvoří USA, Izrael, Írán, Pákistán a Turecko.

Obecně protokol potvrzuje ustanovení původních Ženevských úmluv a doplňuje je mimo jiné o Články 51 a 54, které zakazují nerozlišující útoky na civilní obyvatelstvo, ničení potravin, vody a dalších prostředků nutných k přežití. Nerozlišující útoky zahrnují přímé útoky na civilní (nevojenské) cíle a použití biologických, jaderných zbraní a min jejichž účinek nelze omezit. Dále o Články 53 a 56 zakazují útoky na přehrady, hráze, jaderné elektrárny a místa konání bohoslužeb, Články 15, 76 a 76 zajišťují zvláštní ochranu ženám, dětem a civilnímu zdravotnickému personálu a novinářům a Článek 77 zakazuje odvod dětí pod 15 let do ozbrojených sil.³⁰

29 POTOČNÝ, Miroslav. Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část. 1.vyd. Praha. 1996. Str. 277–278.

30 Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 [online]. International Committee of the Red Cross. Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977?activeTab=1949GCs-APs-and-commentaries>.

2.2.3 DRUHÝ DODATKOVÝ PROTOKOL

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 definuje mezinárodní zákony, které usilují o ochranu obětí interních vnitrostátních ozbrojených konfliktů probíhajících uvnitř hranic jednoho státu. Rozsah těchto zákonů je více limitován než zbývající Ženevské úmluvy v důsledku svrchovaných práv a povinností národní vlád.

Protokol ratifikovalo 165 států s výjimkou USA, Izraele, Íránu, Pákistánu a Iráku. Závěry protokolu byly však uznány jako pravidla mezinárodního zvykového práva platná pro všechny státy bez ohledu na to, zda je ratifikovaly.³¹

2.2.3 TŘETÍ DODATKOVÝ PROTOKOL

V roce 2005 přibyl k Ženevským úmluvám na ochranu obětí války (ratifikováno 12.8.1949) Dodatkový protokol o přijetí dalšího rozeznávacího znaku. Práví se v něm: *„Pojem rozeznávací znak je založen článkem 38 první ženevské úmluvy, kde se o červeném kříži hovoří jako o „odznaku a rozeznávacím znaku zdravotnické služby armád“.* Článek 8, písm. l. Protokolu I používá stejný pojem a definuje rozeznávací znak jako *„zvláštní označení červeného kříže, červeného půlměsíce nebo červeného lva a slunce na bílém pozadí, pokud se používá pro účely ochrany zdravotnických jednotek a zdravotnických přepravních prostředků nebo zdravotnického a duchovního personálu, zařízení nebo zásilek“.* Přestože článek 8 limituje rámec použití pro účely Protokolu I, nic nesvědčí tomu, že Protokol III tuto formulaci pojímá jinak. Z toho vyplývá, že posuzované ustanovení se vztahuje k ochrannému významu znaků.³²

31 Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977 [online]. International Committee of the Red Cross. Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apii-1977>.

32 RICHTER, Rostislav. Dodatkový protokol k ženevským úmluvám o přijetí dalšího rozeznávacího znaku. *Vojenské rozhledy* [online]. Univerzita obrany, 2010, 2010(3) [cit. 2023-03-09]. ISSN 2336-2995. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/dodatkovy-protokol-k-zenevskym-umluvam-o-prijeti-dalsiho-rozeznavaciho-znaku>.

3. PŮSOBNOST NOREM MHP

Mezinárodní humanitární právo a mnoho dalších právních oblastí se uplatňují pouze v určitých podmínkách. Tyto podmínky se týkají působnosti na určitém území, na určité subjekty, v určitém čase a v určitých situacích. Podmínky jsou známy jako „působnost *ratione materiae*“, „působnost *ratione temporis*“, „působnost *ratione loci*“ a „působnost *ratione personae*“. K uplatňování těchto podmínek dochází v závislosti na konkrétní situaci a kontextu, ve kterém se právní normy používají. Tyto normy mají specifický rozsah působnosti, který je zároveň omezen, a to se týká okruhu společenských vztahů, na které se daná právní norma vztahuje. Pro uplatnění norem humanitárního práva musí být splněny všechny předepsané podmínky současně. V případě, že nedojde ke splnění daných podmínek, uplatňují se právní předpisy vnitrostátního charakteru.

Tradičně se nejvíce pozornosti věnuje oblasti "*ratione materiae*", která určuje pojem ozbrojený konflikt (dříve válka) a kategorizuje různé typy takových konfliktů. Této problematice se věnuje mnoho článků a monografie vyčlení samostatné kapitoly. Tento přístup plyne z komplexnosti tématu a také z dynamického vývoje ozbrojených konfliktů, což přináší nové výzvy pro mezinárodní společenství a vyžaduje adekvátní řešení. Rozsah působnosti humanitárního práva je stanoven v různých zdrojích práva, a to jak v mezinárodních, tak v obyčejových pramenech.³³

3.1 PŮSOBNOST ŽENEVSKÝCH ÚMLUV PODLE ČLÁNKU 2

Článek 2 Ženevských úmluv říká, kdy se dotyčná norma mezinárodního humanitárního práva používá:

- *„Úmluvy se použijí ve všech případech vyhlášení války mezi smluvními státy.*
- *Úmluvy se použijí ve všech případech ozbrojeného konfliktu mezi dvěma nebo více smluvními státy, i kdyby nedošlo k vyhlášení válečného stavu. Tato podmínka byla*

33 ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 37-38. ISBN:978-80-7400-185-7.

přidána v roce 1949 k řešení situací s charakterem války bez formálního vyhlášení (např. policejní akce).

- *Úmluvy se použijí i když jeden ze států není stranou, ale pouze pokud je daný stát „akceptuje a použije ustanovení úmluv“.³⁴*

3.2 PŮSOBNOST ŽENEVSKÝCH ÚMLUV PODLE ČLÁNKU 3

V případě použití článku 3 platí, že: „jistá minimální pravidla válečného práva se také použijí v ozbrojeném konfliktu, který nemá mezinárodní charakter, ale probíhá uvnitř hranic jednoho státu. Aplikace tohoto ustanovení vyžaduje interpretaci pojmu ozbrojený konflikt. Například by se ustanovení použilo v případě konfliktu mezi vládními a povstaleckými silami nebo mezi dvěma povstaleckými skupinami nebo jinými konflikty válečného charakteru uvnitř jednoho státu. Útok skupiny osob na policejní stanici nebude považován za ozbrojený konflikt podle článku 3, ale pouze akci podle práva daného státu. Ženevské úmluvy jako celek nejsou použitelné v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, pouze omezené podmínky ustanovení článku 3 a dále Protokolu II. Důvodem omezení by byl konflikt s právy svrchovaného státu.“³⁵

3.3 VYMAHATELNOST ŽENEVSKÝCH ÚMLUV

Všechny strany smlouvy jsou zavázány dodržovat předpisy mezinárodního humanitárního práva, zabránit jejich porušení a předcházet takovému porušení. Kromě toho mají povinnost šířit povědomí o těchto zákonech mezi vojenským i civilním obyvatelstvem a stíhat všechny přestupky. Aby se toho dosáhlo, měly by být odpovídající ustanovení zahrnuty do vnitrostátních zákonů, vojenských nařízení a dalších právních norem.

34 PICTET, Jean. Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary. [s.l.]: International Committee of the Red Cross, 1958 Dostupné z: http://www.loc.gov/r/frd/Military_Law/Geneva_conventions-1949.html. (anglicky).

35 PICTET, Jean. Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary. [s.l.]: International Committee of the Red Cross, 1958. http://www.loc.gov/r/frd/Military_Law/Geneva_conventions-1949.html. (anglicky).

V souladu s mezinárodním humanitárním právem je každá smluvní strana povinna nalézt a trestně stíhat osoby, které závažně porušily tyto zákony nebo k tomuto porušení přispěly, bez ohledu na jejich státní příslušnost. Každé porušení Ženevských úmluv musí být objasněno a vyšetřeno, a zainteresované strany se mohou dohodnout na způsobu vyšetřování. V rámci tohoto procesu může být použita Mezinárodní zjišťovací komise.

Navzdory vyšetřovacím mechanismům, které jsou přímo zahrnuty do mezinárodního humanitárního práva, jsou smluvní strany povinny spolupracovat s OSN a jeho soudním systémem. Je třeba zdůraznit, že v minulosti byly často používány tribunály založené ad hoc pro konkrétní konflikty.

„V roce 1998 přijala OSN rozhodnutí o zřízení Mezinárodního trestního tribunálu OSN v Haagu. Tribunál je trvalejší soud a bude mít pravomoc stíhat nejen zločiny proti lidskosti a genocidu, ale také zločiny válečné. Tento krok by měl přispět k efektivnějšímu stíhání porušení Ženevských úmluv, mezinárodního humanitárního práva a dalších norem.“³⁶

Mezinárodnímu trestnímu soudu v Haagu se práce bude ještě v další části věnovat.

3.4 VÁLEČNÉ ZLOČINY A JEJICH POTRESTÁNÍ

Jak konstatuje Bílková: *„Je klíčové rozlišovat válečné zločiny a zločiny agrese. Zločin agrese zahrnuje naplánování, přípravu, zahájení nebo provedení útočného aktu, což znamená nezákonné spuštění konfliktu. V případě válečných zločinů jsou porušena pravidla platicí během ozbrojeného konfliktu. Odpovědnost za zločin agrese nese pouze nejvyšší vůdce státu, zatímco za válečné zločiny může nést odpovědnost kdokoliv, kdo se na nich podílel, nařídil je, případně je jako vojenský velitel nedokázal zabránit, aniž by*

36 JUKL, Marek. Zdravotnický instruktor Českého červeného kříže. 2. (upr.) vyd. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2006. ISBN 802544547X Dostupné z: <https://www.cervenkykriz.eu/files/files/cz/mhp/cojemhp.htm#0>.

*následně nesl odpovědnost za jejich spáchání ať už se jedná o mezinárodní či vnitrostátní ozbrojený konflikt.*³⁷

Mezinárodní trestní soud ve svém 8. článku stanoví katalog válečných zločinů, který je obecně uznáván jako jeden z nejkompexnějších. Mezi válečné zločiny se řadí závažná porušení Ženevských úmluv a jejich dodatkových protokolů, jako jsou například:

- *„ohrožení zdraví nebo života chráněné osoby*
- *útok vedený na zakázaný cíl nebo zakázaným způsobem brání rukojmí*
- *ničení civilního majetku neodůvodněné vojenskou nutností*
- *mucené přesuny obyvatel okupovaných území*
- *osídlování okupovaných území*
- *neposkytnutí spravedlivého soudního procesu*
- *ponižování lidské důstojnosti*
- *nelidské nebo kruté zacházení*
- *ničení kulturních památek*
- *proradné užívání mezinárodních ochranných znaků*
- *mucení ke službě v nepřátelském vojsku*
- *zdržování repatriace válečných zajatců*³⁸

Primární odpovědnost za stíhání mezinárodních zločinů náleží státu, na jehož území byl zločin spáchán nebo jehož občan se na zločinu podílel. Pokud takový stát není schopen

37 <https://advokatnidenik.cz/2022/06/17/konflikt-na-ukrajine-a-valecne-zlociny-2/>.

38 Postih válečných zločinů. Český červený kříž: Oficiální stránky Českého červeného kříže [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.cervenyriz.eu/postih-valecnych-zlocinu>.

nebo ochoten pachatele stíhat, mohou být k provedení trestního stíhání oprávněny jakékoli jiné členy mezinárodního společenství.³⁹

Stíhání zločinců pak vykonává Mezinárodní trestní soud se sídlem v Haagu, založený roku 2002. Stíhání osoby za zločin přitom může být zahájeno teprve tehdy, když stát, na jehož území byl zločin spáchán nebo jehož občan se na zločinu podílel, není schopen nebo ochoten osobu stíhat před svými národními soudy.

Statut mezinárodního trestního soudu ratifikovalo k současnosti již 123 států, včetně všech států Evropské unie.⁴⁰

39 Odpovědnost za zločiny. Český červený kříž: Oficiální stránky Českého červeného kříže [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: https://www.cervenyriz.eu/odpovednost-za-zlociny#_ftn0.

40 Mezinárodní trestní soud. Český červený kříž: Oficiální stránky Českého červeného kříže [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.cervenyriz.eu/mezinarodni-trestni-soud>.

4. ZÁSADY MHP

Mezinárodní humanitární právo stojí na několika hlavních zásadách. Jsou to ochrana civilního obyvatelstva, nakládání se zajatci, raněnými a trosečníky, zakázané zbraně a zakázané manévry. V této kapitole si je rozebereme podrobněji.

4.1 OCHRANA CIVILNÍHO OBYVATELSTVA

Důležité je si uvědomit koho považujeme za civilní obyvatelstvo a jaké máme základní zásady. Tyto termíny máme však přesně definovány. Pojednává o nich čtvrtá Ženevská úmluva o ochraně obětí válečných konfliktů: *„Bojující strany jsou vždy povinny rozlišovat mezi civilním obyvatelstvem a příslušníky ozbrojených sil a mezi objekty civilními a vojenskými – válečné operace jsou přípustné jen proti vojenským objektům a kombatantům.*

Civilní osoby musí být chráněny před každým aktem násilí či zastrašování

- civilní osoba – každá osoba, která není příslušníkem OS (dle II.2) ani obyvatel bojující proti okupantům. Tvoří civilní obyvatelstvo (dále jen „obyvatelstvo“)

- přítomnost jednotlivců jiného charakteru nezbavuje civilní obyvatelstvo civilního charakteru

- je-li pochyba, zda je osoba civilní, pokládá se za civilní

- útok – násilný čin proti nepříteli v útoku i obraně

- nic nelze vyložit jako ospravedlnění útoku na civilní osoby či objekty

Poskytuje se ochrana

- civilnímu obyvatelstvu před útoky

- civilním osobám v moci cizí strany.

Obyvatelstvo ani jednotlivé civilní osoby nesmí být za žádných okolností předmětem útoku s výjimkou doby přímé účasti na bojové akci (a jen této doby)

- zákaz útoků nerozlišujících mezi objekty civilními a vojenskými tj.: jež nejsou zaměřeny na konkrétní vojenský objekt, nebo používají prostředky či způsoby bojové činnosti, které nemohou být zaměřeny na konkrétní vojenský objekt, nebo používají prostředky či způsoby bojové činnosti, jejichž účinky nelze omezit na konkrétní vojenský objekt a zasahují vojenské objekty i civilní objekty či osoby bez rozdílu.

Příklady:

- bombardování, kdy se za vojenský objekt považuje řada rozlišitelných vojenských objektů v oblasti, kde jsou civilní objekty nebo osoby

- útok, který může způsobit zranění či ztráty na civilních osobách či poškození civilních objektů, které převýší konkrétní a přímou vojenskou výhodu

- přítomnost a pohyby obyvatelstva nesmí být použity k ochraně vojenských objektů nebo k maskování vojenských operací – i při porušení jsou však strany povinny činit tzv. „preventivní bezpečnostní opatření“⁴¹

4.2 NAKLÁDÁNÍ SE ZAJATCI, RANĚNÝMI A TROSEČNÍKY

Tyto tři skupiny spadají do kategorie speciální ochrany a termíny jako váleční zajatci, raněný nebo trosečník máme jasně definovány.

Příslušník ozbrojených sil, který není žoldněř, je označován za komatanta. Tento status má i civilista, který brání vlast proti okupantovi a zachová povinnost komatanta. Kromě definice válečného zajatce, máme přesně definována práva této osoby i pravidla, jak s danou osobou zacházet: „*Upadne-li komatant do moci nepřítele, stává se válečným zajatcem. Na status válečného zajatce mají také právo váleční dopisovatelé, civilní*

41 Marek Jukl, Český červený kříž, Praha 2005, 2.vydání, ISBN 80-254-1792-1 Dostupné z: <https://www.cervenkykruz.eu/files/files/cz/mhp/cojemhp.htm#23civil>.

členové leteckých a lodních posádek a příslušníci armády okupované země, dojde-li k jejich internaci.

Nastane-li pochybnost, zda některá osoba má nárok na status válečného zajatce, náleží rozhodnutí řádnému soudu, u něhož se předpokládá účast delegáta ochranné mocnosti (MVČK). Do té doby se s dotyčným zachází jako s válečným zajatcem.

Od okamžiku, kdy se příslušník ozbrojených sil vzdal, nebo byl zajat, nesmí již být předmětem útoku. Na počátku zajetí je zajatec povinen udat pouze své jméno, datum narození, rodné číslo a hodnost. Zajatci zůstává jeho osobní vlastnictví.

Účelem zajetí je pouze internování příslušníků ozbrojených sil – zamezení jim v další účasti v konfliktu (nejedná se tedy o trest), a to až do skončení nepřátelství mezi stranami – poté jsou zajatci bezodkladně navraceni zpět do vlasti (repatriováni).

Režim zajetí musí proto respektovat jejich důstojnost a čest, zajatci musí být chráněni před urážkami obyvatelstva, zachovávají si plnou občanskou způsobilost. Mohou nosit vyznamenání a vojenské hodnosti. V zajateckých táborech působí samospráva zajatců, mj. hájí zájmy zajatců před táborovou správou, obrací se na orgány ochranných mocností a MVČK. Zajatec má právo na stravu, další zaopatření (oděvy, hygienické potřeby apod.) a plnou lékařskou péči – zdarma. Tábory válečných zajatců musí být hygienicky vyhovující a podmínky v nich mají minimálně odpovídat standardu pro ubytování vojáků země, která zajatce drží. ŽÚ velmi podrobně tyto náležitosti upravují - např. pokud jde o práci, může být zajatcům (ne však důstojníkům) přikázána pouze práce, která nemá vojenské určení a při respektování zásad bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (vč. dovolené, limitu pracovní doby apod.). Rovněž upravují zásady řízení tábora a disciplíny, které musí zajatci v táboře dodržovat.

Zajatci mají právo přijímat humanitární zásilky s potravinami, léky, šatstvem, ale i knihami a sportovními potřebami. Mimořádně důležitým je jejich nezadatelné právo odesílat a přijímat zprávy rodinného charakteru. Pokud dopravu zásilek a zpráv nemůže zajistit strana, která zajatce zadržela, může je zajistit ochranná mocnost a MVČK.

Pokud se zajatec dopustí činu, který je trestný pro příslušníky ozbrojených sil strany, která jej zajala, nebo dle norem MHP (a jen v těchto případech), může být stíhán, má přitom právo na spravedlivý soudní proces před řádným a nezávislým soudem, řízení probíhá pod dohledem ochranné moci i MVČK a řada jeho pravidel je pro zajatce velmi příznivě upravena značně nad rámec standardu dle části 1. Úmrtí zajatce a jeho okolnosti musí být řádně prošetřeny.⁴²“

Definice raněných zní: „*Raněnými a nemocnými rozumíme v současnosti všechny osoby (vojenské i civilní) jejichž stav vyžaduje lékařskou péči (bez ohledu na to zda tento stav vznikl v souvislosti s konfliktem či nikoli) - včetně osob zesláblých, rodiček apod. - avšak za předpokladu, že se zdržují aktivního nepřátelství.*

Tyto osoby nesmí být za žádných okolností předmětem útoku ani žádných násilností (např. ze strany obyvatelstva), musí být respektovány a musí jim být bez ohledu na jejich příslušnost včas poskytnuta pomoc a odpovídající lékařská péče (mohou ji odmítnout). Zranění v důsledku konfliktu musí být bezodkladně vyhledáni a sebráni (příměří), jejich soupis se předává Informační kanceláři a Ústřední informační kanceláři“.⁴³

4.3 ZAKÁZANÉ ZBRANĚ

Ženevské úmluvy již od svého začátku zakazují použití některých druhů zbraní. Již v roce 1899 byly zakázány poloplašťové, expanzní a jiné střely se zvýšeným ranivým účinkem. Do kategorie zakázaných zbraní spadá i používání jedů a otrávených zbraní včetně otravných plynů, a to od roku 1920. Později, roku 1972 byl zákaz rozšířen na veškeré chemické a bakteriologické zbraně.

42 JUKL, Marek. Český červený kříž, Praha 2005, 2.vydání, ISBN 80-254-1792-1 Dostupné z: <https://www.cervenkykruz.eu/files/files/cz/mhp/cojemhp.htm#1zaklzaruky>.

43 JUKL, Marek. Český červený kříž, Praha 2005, 2.vydání, ISBN 80-254-1792-1 Dostupné z: <https://www.cervenkykruz.eu/files/files/cz/mhp/cojemhp.htm#1zaklzaruky>.

V prosinci roku 2001 proběhla v Ženevě II. Hodnotící konference „*Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné útrapy nebo mít nerozlišující účinek*“ z r.1980. Tato úmluva tak zakazuje například použití min nebo tzv. motýlích min.⁴⁴

4.4 ZAKÁZANÉ MANÉVRY

Ženevské úmluvy rovněž obsahují řadu zakázaných bojových manévřů a definují i objekty, na které nesmí být veden útok. Obecně platí, že za zakázané způsoby vedení boje jsou považovány ty, které jsou nelidské, zrádné nebo očividně porušují válečné konvence. Zakázáno je tak například zabití či zranění bezmocného nebo vzdávajícího se protivníka, porušení příměří nebo lstivé zneužití bílé vlajky, znaků Červeného kříže nebo jiné humanitární organizace.

Co se objektů týká, nesmí se obecně útočit na civilní zařízení, jako jsou školy či obytné budovy. Stejně tak je zakázáno útočit i na jaderné elektrárny.⁴⁵

44 Konvenční zbraně a trendy. Český červený kříž: Oficiální stránky Českého červeného kříže [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.cervenkykruz.eu/konvencni-zbrane-trendy>.

45 Konvenční zbraně a trendy. Český červený kříž: Oficiální stránky Českého červeného kříže [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.cervenkykruz.eu/konvencni-zbrane-trendy>.

5. KATEGORIZACE OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ

Nejprve je podstatné rozebrat pojem ozbrojený konflikt a dále jeho klasifikaci.

V polovině 20. století byl do té doby používaný pojem válka nahrazen, nebo spíše doplněn, pojmem ozbrojený konflikt. Původní pojem válka, z kterého vycházelo pojmenování válečného práva, byl poměrně úzce vymezen. Omezoval se pouze na ozbrojené střety mezi státy, které dosáhly určité intenzity a byly tedy považovány za válečné.

Na základě Haagské úmluvy o počátku nepřátelství z roku 1907 měla být válka vždy řádně vyhlášena. Díky tomuto úzkému vymezení docházelo často k diskusím o právní definici války. Vždy měl stát možnost tvrdit, že spáchal nepřátelský akt proti jinému státu v rámci policejní akce nebo v legitimní sebeobraně, a nikoli jako součást válečného konfliktu. Státy se často snažily vyhnout se povinností vznikajícím z válečného práva tím, že zahajovaly války bez řádného vyhlášení. V průběhu velmi intenzivních konfliktů se také často stávalo, že bojující strany odmítaly uplatňovat humanitární právo s tím, že jejich akce nejsou válečné. Jako příklad lze uvést válku o Mandžusko mezi Japonskem a Čínou ve 30. letech 20. století. Výše zmíněné faktory vedly k tomu, že pojem válka přestal být považován za rozhodující při uplatňování humanitárního práva.

Termín „ozbrojený konflikt“ je širší pojem než pojem „válka“, protože se nevztahuje pouze na mezinárodní ozbrojené střety, nevyžaduje vysokou intenzitu bojů a není nutné, aby byl formálně vyhlášen. Přesné charakteristiky ozbrojených konfliktů však zůstaly dlouho nejasné, protože žádný ze zdrojů mezinárodního humanitárního práva neposkytuje jasnou definici tohoto pojmu. I když se doktrína v průběhu druhé poloviny 20. století snažila tento pojem definovat, žádný z návrhu definic nezískal větší podporu.

Změnu však učinil Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii v roce 1995 případem Tadić. Definice dle Mezinárodního trestního tribunálu zní takto: „*uchýlení se*

*k ozbrojené síle mezi státy nebo déletrvající ozbrojené násilí mezi vládní autoritou a organizovanými ozbrojenými skupinami či mezi takovými skupinami uvnitř jednoho státu*⁴⁶

Nedá se však říct, že by se jednalo o definici v pravé slova smyslu. Jde spíše o sloučení definic vnitrostátního a mezinárodního ozbrojeného konfliktu v kterém je obsaženo i mnoho neurčitých termínů. Otázkou je nakolik je upřesnění dané definice vůbec možné. Jelikož dochází ke střetu dvou legitimních zájmů. Prvním zájmem je dosažení co nejpřesnějšího vymezení, které by zamezilo zneužití, a druhým zájmem je zachování flexibility, která by umožnila přihlídnout k okolnostem jednotlivých případů. Mezinárodní trestní tribunál navrhl definici, která představuje kompromis mezi oběma zájmy. Nejdůležitější je si však uvědomit, že v situaci ozbrojeného konfliktu mají strany povinnost dodržovat a aplikovat normy mezinárodního humanitárního práva bez ohledu na to, zda uznávají existenci tohoto konfliktu či nikoli.

Podle MHP klasifikujeme ozbrojené konflikty na dva typy: mezinárodní a vnitrostátní. Existují dva různé názory na to, jaké kritérium tato klasifikace odráží. První názor se opírá o kritérium teritoriálního rozsahu, které určuje, že konflikt je vnitrostátní, pokud se odehrává pouze na území jednoho státu, zatímco mezinárodní v případě, kdy se vyskytuje na území dvou nebo více států. Druhý názor vychází z kritéria stran konfliktu, kde konflikt má mezinárodní ráz, pokud jsou obě strany státy, zatímco konflikt vnitrostátní je definován jako konflikt, kde alespoň jedna ze stran není státem, ale může to být například nestátní či povstalecká skupina. V případě MHP má rozdělení těchto dvou základních typů ozbrojených konfliktů primární význam z důvodu aplikace rozlišného právního režimu. Mezinárodní ozbrojený konflikt regulují všechny čtyři Ženevské úmluvy z roku 1949 i Dodatkový protokol I z roku 1977, ale i všechny smlouvy Haagského práva. Vnitrostátní ozbrojený konflikt reguluje pouze společný článek 3 Ženevských úmluv

46 ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 38-39. ISBN:978-80-7400-185-7.

a pár smluv haagského práva. Maximálně za stavu vyšší intenzity boje Dodatkový protokol II z roku 1977.

V obou typech ozbrojených konfliktů je důležité zdůraznit rozdíly v postavení účastníků konfliktu v rámci MHP. V mezinárodních ozbrojených konfliktech jsou rozlišováni kombatanti a civilisté, přičemž kombatanti mají právo účastnit se bojů a jsou zároveň legitimními cíli vojenských akcí. Pokud jsou zajati, disponují rozsáhlým souborem práv podle Ženevské úmluvy III. Civilisté se nesmí zapojovat do boje ani na ně vést úmyslně útoky. Na druhé straně vnitrostátní ozbrojené konflikty neznačí status kombatantů ani válečných zajatců. Zde není nikdo oprávněn bojovat a záleží na stranách v konfliktu, a nakonec i na vůli vítěze konfliktu, zda budou bojující za svou účast potrestáni či nikoli.

Přestože má rozpoznání obou typů ozbrojených konfliktů velký význam, není ve skutečnosti vždy snadné to provést, protože hranice mezi nimi není zcela pevná. Mnohdy konflikty představují kombinaci prvků obou zmiňovaných konfliktů. Tyto konflikty se mohou v průběhu času několikrát transformovat např. vlivem cizích vojenských zásahů.⁴⁷

5.1 MEZINÁRODNÍ OZBROJENÝ KONFLIKT

Do kategorie mezinárodních ozbrojených konfliktů spadají konflikty mezistátní. Obvykle se mezinárodní ozbrojenými konflikty rozumí konflikty mezi dvěma nebo více státy. Nicméně v roce 1977 byly zařazeny do této kategorie boje za národní osvobození. Avšak ne všechny státy tuto změnu akceptovaly a v praxi je její využití zatím minimální. Tématu bojů za národní osvobození se bude práce věnovat v části dalších typů ozbrojených konfliktů.

V současnosti k mezinárodním konfliktu dochází jen zřídka. V nedávné minulosti došlo k několika významným ozbrojeným konfliktům, jako například konflikt mezi koalicí

⁴⁷ ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 40-42. ISBN:978-80-7400-185-7.

států vedenou USA, která usilovala o osvobození Kuvajtu a dále také s Irákem v roce 1991. Konflikt mezi státy NATO a Jugoslávií v roce 1999, konflikt mezi USA a Afghánistánem. Následně USA a Irákem v roce 2003. Konflikt mezi Izraelem a Libanem v roce 2006 a mezi Ruskem a Gruzii v roce 2008. Tyto konflikty, přestože byly relativně ojedinělé, vzbudily velký zájem a vyvolaly živé diskuse.⁴⁸

Mezistátními konflikty se rozumí: „*všechny případy vyhlášené války nebo jakéhokoli jiného ozbrojeného konfliktu vzniklého mezi dvěma nebo více Vysokými smluvními stranami, i když válečný stav není uznáván jednou z nich*“⁴⁹ a dále: „*všechny případy částečné nebo úplné okupace celého území některé Vysoké smluvní strany, i když se tato okupace neseťká s řádným vojenským odporem*“.⁵⁰

Jsou 3 hlavní formy mezistátního konfliktu – vyhlášení války, faktický ozbrojený konflikt a částečná či úplná okupace státu.

Vyhlášení války, muselo být vždy provedeno kompetentním orgánem státu a muselo obsahovat odůvodnění vyhlášení války. Tyto pravidla byly zakotveny, jak již bylo zmíněno v Haagské úmluvě III z roku 1907. Před rokem 1949 byl tento akt podmínkou pro uplatnění válečného práva. Využívání institutu vyhlášení války v praxi bylo minimální, ale stále existují jeho pozůstatky na mezinárodní scéně v současné době.

Faktickým útokem se rozumí jakýkoliv ozbrojený konflikt mezi dvěma státy s použitím ozbrojených sil. I v případě, kdy zapojené státy popírají existenci ozbrojeného konfliktu mezi sebou, nebo se snaží situaci kvalifikovat jako operaci na záchranu svých občanů, tak to nemá vliv na existenci konfliktu a na použití MHP. Mezinárodní humanitární právo

48 ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 42. ISBN:978-80-7400-185-7.

49 Společný článek 2 Ženevských úmluv.

50 Společný článek 2 Ženevských úmluv.

se řídí principem funkční efektivity, což znamená, že není požadována určitá intenzita bojů, doba trvání nebo minimální počet obětí, aby se na konflikt aplikovalo. Takže případně i malý přeshraniční střet, ve kterém se používají zbraně, může být považován za ozbrojený konflikt podle MHP. Nicméně, rozsah bojů ovlivňuje, jaké normy MHP jsou pro daný konflikt opodstatněné.

Částečná či úplná okupace podléhá MHP i v případě, kdy není kladem vojenský odpor. Pojednává o tomto Článek 2 odstavce 2 Ženevských úmluv a bylo to reakcí na události druhé světové války, kdy některá území byla obsazena bez boje. Dostí citlivým příkladem může být Protektorát Čechy a Morava. Pro určení, zda se jedná o ozbrojený konflikt podle MHP je tedy hlavním kritériem překročení mezinárodně uznávané hranice státu a jeho teritoriální expanze během okupace. Pro případně lepší pochopení problematiky lze uvést příklad obsazení území Jordánska a Egypta Izraelem v roce 1967. Tyto akce byly podřízeny MHP nehledě na tvrzení Izraele, který deklaroval, že dané území nemělo jasně stanovené hranice či tvrzení Egypta s Jordánskem o tom, že šlo o jejich území.⁵¹

5.2 VNITROSTÁTNÍ OZBROJENÝ KONFLIKT

Dříve se pro vnitrostátní (ne mezinárodní) konflikty používal výraz „občanské války“. Tato kategorie konfliktů je velmi rozsáhlá a zahrnuje různé druhy konfliktů s různou intenzitou, důvody, cíli a tak dále. Mezi nejznámější z minulosti patří americká občanská válka (1861-1865) a španělská občanská válka (1936-1939). Po druhé světové válce se staly vnitrostátní konflikty významnějšími než konflikty mezi státy, co se týče množství obětí a počtu konfliktů, a tento trend přetrvává i po skončení studené války. Dále stojí za zmínku například konflikty v Čadu (1978–1987), Jemenu (1962–1970), Nikaragui (1978–1989) nebo v Jugoslávii (1991–1995). U mnoho těchto konfliktů proběhl zásah jednotek OSN nebo cizí intervence.⁵²

51 ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 42-44. ISBN:978-80-7400-185-7.

52 ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 48. ISBN:978-80-7400-185-7.

Vnitrostátní ozbrojené konflikty byly také nějakou dobu bez definice. Společný článek 3 Ženevských úmluv z roku 1949 charakterizuje konflikt jiné povahy než mezinárodní, jako konflikt vzniknuvší na území některé Vysoké smluvní strany a nemající mezinárodní charakter.⁵³

Dále 1977 článek 1 odst. 1 druhého Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter, který vnitřní ozbrojený konflikt označil takto: „*na území Vysoké smluvní strany mezi jejími ozbrojenými silami a disidentskými ozbrojenými silami nebo jinými organizovanými ozbrojenými skupinami vykonávajícími pod odpovědným velením takovou kontrolu nad částí jejího území, která jim umožňuje vést trvalé a koordinované vojenské operace*“.⁵⁴ Ovšem výslednou definicí je již zmíněný případ Tadić. Tato definice zahrnuje tři faktory, které musí být přítomny současně: silné boje, dlouhodobost a existence organizovaných skupin, které se účastní konfliktu. Tyto vlastnosti pomáhají identifikovat a odlišit vnitrostátní ozbrojené konflikty od vnitřních nepokojů a napětí.

Vnitrostátní ozbrojené konflikty se rozdělují na vertikální a horizontální. V případě vertikálního rozdělení se jedná o situaci, kdy uznaná vláda bojuje s povstalci. Ovšem horizontální konflikty jsou konflikty mezi ozbrojenými skupinami bez zásahu státu.⁵⁵

53 Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II).

54 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

55 ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 50. ISBN:978-80-7400-185-7.

5.3 DALŠÍ TYPY OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ

Typů ozbrojených konfliktů je opravdu mnoho.

Mezi dnes již velmi známé patří boj proti terorismu. Je to jedna z prioritních záležitostí v rámci bezpečnosti států. Tato hrozba je ovšem už určitými státy chápána jinak než dříve, a to ve smyslu vnější bezpečnost, oproti dřívější vnitřní bezpečnosti. Jsou zde dva aspekty. Prvním je transnacionální ozbrojený konflikt, jenž se dá chápat jako boj mezi určitou organizovanou skupinou, která pracuje na cizím územím a určitým státem. Tím druhým aspektem je koncept války proti terorismu, což je z velké části reakce na události 11. 9. 2001. Tyto aspekty jsou si velmi podobné. Válka proti terorismu, ale spadá do pozitivního práva.

Dále jsou zde nové konflikty nesoucí název Anarchické a Identitární. Vznikají dva základní problémy v souvislosti s novými konflikty a jejich dopadem na mezinárodní humanitární právo.

První se týká otázky, zda lze toto právo aplikovat v případech, kdy konflikt probíhá v chaotickém prostředí, které je často charakterizováno nízkou organizovaností bojujících stran a relativně nízkou úrovní intenzity bojů. Toto vede k dilematu pro mezinárodní společenství ohledně toho, zda by měly být takové situace považovány za vnitřní nepokoje a napětí, nebo jako ozbrojené konflikty. Druhý problém se týká toho, jak efektivně aplikovat mezinárodní humanitární právo a jak zajistit, aby bylo dodržováno.

Nyní se autor pokusí podrobněji rozebrat jednotlivé ozbrojené konflikty. Anarchické konflikty, jak již z názvu vyplývá nemají jasný plán ani vedení. Jde pouze o zneužití situace ve svůj vlastní prospěch. Identitární ozbrojené konflikty jejichž hlavním cílem je eliminace protějšku s pomocí například genocidy jsou: „ozbrojená střetnutí, v nichž proti

sobě bojují velké skupiny vytvořené na základě společné identity, tj. sdružující osoby téže rasy, národnosti či náboženství“.⁵⁶

Zmezinárodnělé ozbrojené konflikty jsou konflikty, které jsou na pomezí mezi vnitrostátními a mezinárodními konflikty. Původně byly vnitrostátní povahy, v důsledku zahraniční intervence (ze strany jiného státu či mezinárodní organizace) ale dojde k jejich internacionalizaci. Existuje vcelku shoda na tom, že internacionalizace by měla ovlivnit použitelný právní režim. Nicméně, existuje méně shody na tom, co by měl tento vliv znamenat.⁵⁷ V užším významu označuje termín zmezinárodnělé ozbrojené konflikty pouze ty konflikty, u nichž se vyskytuje objektivní internacionalizace, která je výsledkem faktické změny charakteru konfliktu.⁵⁸

Transnacionální ozbrojené konflikty, někdy také nazývané konflikty extraterritoriální, jsou konflikty mezi státem a nestátní ozbrojenou skupinou, k nimž dochází mimo území daného státu. Po útocích z 11. září 2001 a vyhlášení tzv. globální války proti terorismu se toto téma stalo významným. V rámci této války státy zaútočily na představitele globálních teroristických sítí, především na síť Al-Káida, v různých částech světa.⁵⁹

Dále stojí za zmínku boje za národní osvobození, konflikty za účasti jednotek OSN nebo konflikty při rozpadu státu či odtržení části státního území.

56 ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 55-56. ISBN:978-80-7400-185-7.

57 Srov. J. G. Steward, Towards a single definition of armed conflict in international humanitarian law: A critique of internationalized armed conflict, *International Review of the Red Cross*, Vol. 85, No. 850, 2003, Str. 313-350.

58 ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 50-51. ISBN:978-80-7400-185-7.

59 See Roy S. Schöndorf, Extra-State Armed Conflicts: Is there a Need for a New Legal Regime?, *New York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 37, No. 1, 2004, Str. 61-75.

Konflikt za národní osvobození – tento konflikt je vymezen v rámci boje národa proti státu. Koncept národa nemá v mezinárodním právu přesně stanovenou definici. Obvykle se však jedná o skupinu jednotlivců, kteří obývají určité území a sdílejí společnou historii, jazyk, kulturu, tradice a cítí mezi sebou určitou sounáležitost. Toto „etnické“ vymezení je typické pro země třetího světa či středovýchodní Evropu. Hranice mezi koncepty národa a národnostní menšiny je fluidní a často politicky ovlivněna. Toto může být dobře ilustrováno příkladem bosenských muslimů nebo kosovských Albánců. Podle Dodatkového protokolu I k Ženevským úmluvám z roku 1977 nespadá boj za národní osvobození do vnitrostátních konfliktů a boje musejí probíhat proti koloniální vládě, cizí okupaci či rasistickému režimu. Během posledních 30 let nebyl žádný konflikt, který by splňoval znaky boje za národní osvobození. Vzhledem k absenci jakékoliv mezinárodní praxe nelze provést hlubší hodnocení dané právní kategorie, což ji tak ponechává jako teoretickou možnost bez praktické aplikace.

Konflikty za účasti jednotek OSN. OSN může být zapojena buď pro udržení míru nebo pro vynucení míru. Operace na udržení míru mají za cíl zachovat mír v oblasti, kde existuje napětí, ale nejsou zde přímé ozbrojené střety. Tyto operace vyžadují souhlas státu, na jehož území se konají, a použití síly lze pouze v sebeobraně. Jednotky jsou povinny řídit se principem nestrannosti a neutrality. Rada bezpečnosti OSN má na starost schvalování těchto operací, ovšem explicitní oporu v Chartě OSN nemají. Takovéto operace proběhly např. v Rwandě, Libanonu či Angole. Operace na vynucení míru mají na rozdíl od operací na udržení míru za cíl ukončit ozbrojený konflikt a obnovit mír v oblasti. Jednotky nasazené v operacích na vynucení míru nemají povinnost získat souhlas od cílového státu a jsou oprávněny použít sílu. Navíc, v těchto operacích není nutné, aby jednotky zůstávaly nestranné. Mandát pro tyto operace je udělen Radou bezpečnosti na základě kapitoly VII Charty OSN, konkrétně článků 39 a 42. Příkladem z minulosti je například operace v bývalé Jugoslávii (1992-1994 nebo v Iráku po obsazení Kuvajtu 1991. Na toto téma se již dlouho vedou spory. Otázkou je, zda vstup OSN nemění právní

povahu daného konfliktu. OSN také není právně vázána normami MHP. Nejdůležitější však je, co jednotky OSN opravdu činí a zda se zapojují do bojů.⁶⁰

Jako poslední ze všech typů konfliktů je zde rozbor konfliktů při rozpadu státu či odtržení části státního území. Často se stává, že ozbrojený konflikt, který se odehrává uvnitř hranic určitého státu, nakonec vyústí v jeho rozpad nebo oddělení části území. To se následně odráží v právní povaze daného konfliktu a na jeho úplné internacionalizaci. Ve většině případů dokonce i trvalé. Jako příklad se hodí uvést konflikt v bývalé Jugoslávii, který byl vnitrostátního typu, nicméně po získání nezávislosti Bosny a Hercegoviny v roce 1992 se tento konflikt transformoval v konflikt mezi několika suverénními státy a na jejich území současně probíhaly vnitrostátní konflikty. Tyto konflikty jsou často označovány například v učebnicích jako separatistické. Toto pojetí je však zbytečně úzké. Oba tyto procesy však není jednoduché rozpoznat v praxi, jak nám ukázal zánik Jugoslávie.

Souhlasí se zpravidla s tím, že rozpad nebo separace státu vede k internacionalizaci konfliktu, jelikož se změní jeho povaha a přestává být vnitrostátním konfliktem. Nicméně, existuje určitá diskuse ohledně toho, kdy přesně dochází k internacionalizaci konfliktu. Uvedu zde dva příklady. Jako první názor uznávaného profesora Erica Davida. Ten tvrdí, že není postačující, aby nový stát pouze prokázal svou účinnost. Je nezbytné, aby byl tento nový stát uznán také státem, od kterého se oddělil. Dále uvedu Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, který označil konflikt na území bývalé Jugoslávie alespoň do stažení jugoslávské armády za mezinárodní. Mezinárodní trestní tribunál dával přednost faktické situaci oproti té formální. Tento postoj nejlépe vyjadřuje logiku fungování MHP, která zdůrazňuje fakticitu.⁶¹

60 ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 53-54. ISBN:978-80-7400-185-7.

61 ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, Str. 53-54. ISBN:978-80-7400-185-7.

6. VYBRANÝ OZBROJENÝ KONFLIKT A ANALÝZA PORUŠOVÁNÍ NOREM MEZINÁRODNÍHO PRÁVA – VÁLKA NA UKRAJINĚ

Válečný konflikt, který vypukl 24.2.2022 změnil nejen vnímání světové situace, ale bohužel i pohled na humanitární právo. Paradoxně i přesto, že jeho účastníci jsou dva relativně vyspěle průmyslové státy, které oba Ženevskou úmluvu ratifikovaly. Celá řada křiklavých porušení norem humanitárního práva byla zaznamenána z obou stran. Především je nutno říct, že na ruské straně od začátku války nebojuje pouze pravidelná armáda, ale také soukromá vojenská skupina, Wagner Group“ a Čečenští bojovníci, tzv. Kadyrovci, kteří nemají status pravidelné armády. Nejkřiklavějším porušováním jakýchkoliv pravidel humanitárního práva se tyto jednotky často dopouštějí. Znamé jsou také například popravy „zrádců“ kladivem, kterých se dopouštějí Wagnerovci. V listopadu 2022 byl takto „popraven“ dezertér Jevgenij Nužin. Z exekuce bylo natočeno video, které následně Wagnerovci umístili na sociální síť Telegram. Dne 13.2.2023 byl pak stejným způsobem zlikvidován 44letý dezertér Dimitrij Jakušenko. Video opět vrazi zveřejnili na stejné sociální síti. Porušování norem humanitárního práva Kadyrovci není tak dobře zdokumentované – tato organizace se svými zločiny chlubit o dost méně. Neověřené zprávy nicméně hovoří o nejzávažnějších zločinech, včetně znásilňování dětí.

Nejznámější masakr této války má ovšem na svědomí pravidelná Ruská armáda. V březnu 2022 vstoupila do ukrajinského města Buča – de facto jednoho z předměstí Kyjeva G4 Motostřelecká brigáda pod velením pplk. Azatbeka Omurbeka (nar.1983).

Než se jednotka z Buči koncem měsíce stáhla, zmasakrovali její příslušníci postupně přes 400 civilistů. Některé z nich zastřelily při běžných činnostech jako venčení psa. Jiné si vytipovali, zajali je, svázali a zastřelili ve sklepech nebo na ulici. Po stažení Rusů pak našli ukrajínští vojáci několik masových hrobů. Vše bylo zdokumentováno médii a mezinárodními pozorovateli. Rusko na jednu stranu svoji účast na masakru popírá – oficiálně tvrdí, že civilisty v Buči zabila ukrajinská dělostřelecká palba. Současně však Rusko vyznamenalo jak Omurbekova, tak i jeho muže. Jak uvádí Omurbekovův medailon

na stránkách ruského ministerstva obrany: „*Za kolektivní hrdinství, odvahu, mužnost, kterou soustavně projevovali při prosazování zájmů svoji vlasti byl 18.dubna roku 2022 64. motostřelecké brigádě udělen čestný titul, Gardová. Rozkazem prezidenta Ruské federace byl podplukovníku Omurbekovi udělen titul, Hrdina Ruské federace*“.⁶²

Během současného ukrajinského konfliktu bylo zaznamenáno i porušování norem humanitárního práva z ukrajinské strany. V dubnu 2022 se na sociálních sítích objevilo video z Charkovské oblasti, na kterém ukrajinští vojáci střílejí zajaté ruské vojáky do kolen. Ukrajinské orgány neochotně potvrdily pravost videa, poradce prezidenta Zelenského Oleksij Arestovič označil chování ukrajinských vojáků za neakceptovatelné a za naprosto zásadní pak prohlásil postupy v souladu s Ženevskými konvencemi.

⁶² Омурбеков Азатбек Асанбекович: Герой Российской Федерации [online]. 2023 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: https://warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=32581.

7. DISKUSE A POTENCIÁL BUDOUCÍHO VÝVOJE

Zásadní otázkou, spojenou s humanitárním právem, je jeho vývoj v čase. Tedy zda je v této oblasti postupně stále lepší situace, nebo zda se v některých či dokonce ve všech aspektech zhoršuje.

Další otázkou je pak vymahatelnost mezinárodního humanitárního práva. Tím se samozřejmě nechce říct, že by se mělo dát válečným zločinům zabránit. Válečné zločiny jsou v tomto ohledu jako jiné delikty – vždy k nim bude docházet. Tedy samozřejmě za předpokladu, že nenastane světový mír. Ale to je, lze se obávat, jen utopická iluze. Otázka tedy zní jinak. Totiž zda existují a budou existovat mechanismy k dopadení a potrestání viníků, nebo zda zůstane Ženevská konvence v tomto ohledu jen na papíře.

Obě tyto otázky jsou zásadní nejen v rámci akademické práce, ale i pro náš běžný život. Ve světě, kde by docházelo k postupné erozi mezinárodního humanitárního práva a váleční zločinci by nebyli potrestáni, by se příjemně nežilo.

K první otázce lze říct, že vývoj vnímání mezinárodního humanitárního práva připomíná sinusoidu. Dojde k nějakému jeho křiklavému porušení, obvykle ze strany totalitního režimu či diktatury. To ovšem nemusí být pravidlem, proti válečným zločinům nejsou imunní ani armády západních států, viz např. masakr v Mi Lai⁶³ roku 1969. Po takovém masakru obvykle dojde k nějaké shodě okolo mezinárodního humanitárního práva – světoví lídři na něj začnou klást větší důraz, význam získají soudní instituce atd. To ovšem trvá desítky let, aktuálně je v živé paměti, jak americký politolog Francis Fukuyama v 90 letech – konkrétně v roce 1992 – předpokládal jakýsi konec dějin.

63 Masakr v Mý Lai byla masová vražda asi 347 až 504 ozbrojených vietnamských civilistů, včetně žen a dětí, kterou spáchali vojáci 23. pěší divize Americal U.S. Army v březnu 1968 ve za války ve Vietnamu. Před smrtí byly některé oběti znásilněny, zbity, mučeny, zohaveny nebo pobodány a těla některých povražděných byla vojáky znetvořena. Jednalo se o největší známý válečný zločin amerických vojsk v době války ve Vietnamu.

Kdy předpovídal, že celý svět přijme západní hodnoty.⁶⁴ A poté vypukne nějaký větší vojenský konflikt, který popře všechny předchozí teorie.

Tak například v 90. letech, krátce po napsání Fukuyoma textu, vypukla občanská válka v Jugoslávii. Tu provázela celá řada zvěstí, kterých se dopouštěly všechny bojující strany. Nejznámější z nich byl masakr v Srebrenici (1995), kde vojáci takzvané „Republika Srbská krajina“ pod vedením válečného zločince generála Ratko Mladiče zavraždili cca 8000 Bosenských mužů, převážně civilistů. Válka v Jugoslávii skončila začátkem tisíciletí a svět se znovu ukoľébal domněnkami o převaze civilizačních hodnot v celém světě.⁶⁵

To nenarušila ani válka proti terorismu (2011 až cca 2015). První eroze se objevily až se vznikem Islámského státu roku 2014. Jeho bojovníci hned po vzniku Islámského státu podřezali několik zajatců a videa z poprav umístila na sociální síť. Jakkoliv západ dokázal zareagovat a kata Islámského Mohameda Envaziho alias Jihadi Johna (1988 – 2015) dle všech dostupných informací zlikvidoval, tyto události způsobily značnou krizi MHP. Příběh Mohameda Envaziho byl dokonce i zfilmován.

Ukázalo se, že některé subjekty MHP okázale popírají, a ještě to dávají na odiv celému světu pomocí nejmodernější techniky (videa na sociálních sítích). To přitom byla novinka – například pachatelé masakru u Srebrenici se svým zločinem rozhodně nechlubili a popírali ho ještě u soudu v Haagu.

Naopak styl Islámského státu etabloval, zdá se, nová pravidla válčení pro 21. století. Videá natáčena Wagnerovci nebo již zmíněné video se střelbou do kolen ruských zajatých vojáků se od těch, kterými se, „proslavil“ Islámský stát moc neliší. Civilizovaný svět

64 Fukuyama, F.: Konec dějin a poslední člověk, Rybka Publishers, Praha 2002, ISBN 80-86182-27-4.

65 Serbia cleared of genocide, failed to stop killing. Reuters. 2017-02-26 Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20161126133139/http://www.reuters.com/article/idUSL26638724.CH.2400>.

přítom na rozdíl od incidentů Islámského státu nedokázal nalézt na aktuální události adekvátní odpověď. S tím úzce souvisí i druhá otázka.

V době, kdy vzniká tato práce, tj. v prvním čtvrtletí roku 2023, nedoufají ani největší optimisté v to, že by se váleční zločinci jako Prigožin nebo Kadyrov mohli někdy ocitnout před mezinárodním tribunálem, podobným tomu Norimberskému.⁶⁶ O hlavním strůjci současné války prezidentu Putinovi nemluvě. Zajímavou otázkou, která přesahuje možnosti této práce, byla přítom i v případě Norimberského procesu jeho legitimita. Minimálně Herman Goring, jeden z hlavních nacistických pohlavárů, odsouzených k trestu smrti, ji během procesu zpochybňoval.

To je aktuální otázka i v případě současného konfliktu. Postup OSN při odsouzení Ruska za agrezi je více než vágní. V Radě OSN vetovalo Rusko návrh příslušné rezoluce a schválilo jej pouze Valné shromáždění tohoto mezinárodního orgánu. Proti sice byly jen 4 státy (kromě Ruska ještě Eritrea, Bělorusko a KLDLR), ale 35 dalších států se zdrželo. Mezi nimi i těžké váhy jako Indie či Čína.

Je tedy otázkou, jak moc by se mezinárodní společenství roku 2023 angažovalo při vzniku tribunálu pro ruské válečné zločince. A samozřejmě – i kdyby se takový tribunál etablovat podařilo a Ukrajině se podařilo zvítězit a vytlačit Rusy z celého území, neznamená to současně, že se osoby jako Vladimír Putin nebo šéf Wagner group Jevgenij Prigožin také podaří před takový tribunál postavit. Například Srbsko, Chorvatsko a Bosna v minulosti svoje válečné zločince Mezinárodnímu tribunálu v Haagu vydalo. Kromě v této práci již zmiňovaného Ratko Mladiče šlo dále třeba o chorvatského generála Ante Gotovinu nebo bosenského důstojníka Nasera Orčiče. Předpokládat stejný postup v blízké budoucnosti v případě Ruska se jeví poněkud naivní. Nad dalším vývojem mezinárodního humanitárního práva tedy stojí velké otazníky.

⁶⁶ Norimberský proces byl soudní proces vedený Spojenými státy, Sovětským svazem, Francií a Velkou Británií proti hlavním představitelům nacistického Německa před Mezinárodním vojenským tribunálem. Proces probíhal od 20. listopadu 1945 do 1. října 1946.

ZÁVĚR

Tato práce se zevrubně zabývala fascinující a bohužel v době jejího vzniku mimořádně aktuální problematikou mezinárodního humanitárního práva. Jejím cílem přitom nebylo otvírat libovolné otázky, ale spíše problematiku popsat. Od důvodů vzniku těchto norem, přes jejich historii, podobu a znění až po současnou situaci. Bohužel, i tak nebyly závěry, ke kterým dospěla, příliš optimistické. Je nutno zopakovat, že se skutečně nejednalo o analytický text magisterského či vyššího stupně, ale o pouhou rozsáhlou rešerši. Ale v případě problematiky mezinárodního humanitárního práva ani není analýza potřeba – stačí pouhý popis situace, jakou zažíváme na jaře 2023.

Jistě – bylo by zajímavé položit otázku „Proč?“. Proč některé subjekty – a to nejen organizace, ale i státy, považované za vyspělé a zapojené do mezinárodního společenství humanitárním právem okázale pohrdají, a ještě se tím veřejně chlubí. Vždyť vznik moderního mezinárodního humanitárního práva byl, jak tato práce popisuje, reakcí na válečné hrůzy. A jakkoliv bylo 20. století stoletím velkých válek, provázela jej alespoň verbální snaha velmocí mezinárodní humanitární právo dodržovat. A ty největší excesy jako byl nacistický režim byly světovou veřejností odsouzeny nejprve morálně, a pak i fakticky.

Nacházíme se tedy opět v bodě, kdy je nutné mezinárodní humanitární právo na světové úrovni znovu prosadit. Nebo není situace tak zlá a jsme opět „pouze“ na spodku pomyslné sinusoidy, kdy dochází k dočasné erozi mezinárodního humanitárního práva? Odpověď na tuto otázku přinesou příští měsíce a léta.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- ČORNEJ, Petr. Lipanské ozvěny. Jinočany 1995. Str. 16-22. 80-85787-80-6.
- E. S. Piccolomini: Historia Bohemica/Historie česká vyd. D. Martínková, A. Havrdová J. Matl, úvodní studie F. Šmahel. KLP Praha 1998.
- Fukuyama, F.: Konec dějin a poslední člověk, Rybka Publishers, Praha 2002, ISBN 80-86182-27-4
- CHANGOVÁ, Iris. Nankingský masakr – nejkrvavější prolog druhé světové války. Praha: Naše vojsko, 2010. ISBN 978-80-206-1068-3
- JUKL, Marek. Ženevské úmluvy, obyčeje a zásady humanitárního práva (stručný přehled), Praha: Český červený kříž, 2020. ISBN 978-80-87729-31-1
- MARIAN, Kechlibar. Zapomenuté příběhy 6. Praha: Nakladatelství Klika, 2022n. 1. ISBN 978-80-7666-078-6.
- ONDŘEJ, Jan a kol. Mezinárodní humanitární právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN:978-80-7400-185-7
- POTOČNÝ, Miroslav. Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část. 1.vyd. Praha. 1996
- SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. Praha: Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1

Seznam použitých zahraničních zdrojů

- ICTY, Prosecutor v. Duško Tadić, Case No. IT-94-1-AR72, Appeals Chamber, 2 October 1995, par. 70
- See Roy S. Schöndorf, Extra-State Armed Conflicts: Is there a Need for a New Legal Regime?, New York University Journal of International Law and Politics, Vol. 37, No. 1, 2004, Str. 61–75.
- Srov. J. G. Steward, Towards a single definition of armed conflict in international humanitarian law: A critique of internationalized armed conflict, International Review of the Red Cross, Vol. 85, No. 850, 2003, Str. 313-350

Seznam internetových zdrojů

<https://advokatnidenik.cz/2022/06/17/konflikt-na-ukrajine-a-valecne-zlociny-2/>.

BÍLKOVÁ, Veronika. Konflikt na Ukrajině, válečné zločiny a jejich stíhání. Advokátní deník [online]. Praha: ČAK, 2022, 17.6.2022, 2022(6) [cit. 2023-03-09]. ISSN 2571-3558. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/06/17/konflikt-na-ukrajine-a-valecne-zlociny-2/>

FACCHETTI, Adrianos. Murum Aries Attigit: A Philosophy for Litigation. [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.defamationlawblog.com/2012/02/murum-aries-attigit-a-philosophy-for-litigation/>

GOLTZBERG, Stefan. Les sources du droit. Paris: Presses Universitaires de France, 2018, Str. 14 Dostupné z: <https://journals.openedition.org/questionsdecommunication/11326>.

Henry Dunant Biographical. The Nobel Prize [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1901/dunant/biographical/>

Konvenční zbraně a trendy. Český červený kříž: Oficiální stránky Českého červeného kříže [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.cervenyriz.eu/konvencni-zbrane-trendy>

Lahr, M., Rivera, F., Power, R. et al. Inter-group violence among early Holocene hunter-gatherers of West Turkana, Kenya. Nature 529, Str. 394–398 (2016) Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/291378615_Inter-Group_Violence_among_Early_Holocene_Hunter-Gatherers_of_West_Turkana_Kenya.

LOKAJOVÁ, Radka. Do posledního muže: bitva u Verdunu. Český rozhlas [online]. 2.11.2014 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/do-posledniho-muze-bitva-u-verdunu-7527161>

JUKL, Marek. Zdravotnický instruktor Českého červeného kříže. 2. (upr.) vyd. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2006. ISBN 802544547X Dostupné z: <https://www.cervenyriz.eu/files/files/cz/mhp/cojemhp.htm#0>

JUKL, Marek Český červený kříž, Praha 2005, 2. vydání, ISBN 80-254-1792-1 Dostupné z: <https://www.cervenkykruz.eu/files/files/cz/mhp/cojemhp.htm#23civil>

Mezinárodní trestní soud. Český červený kříž: Oficiální stránky Českého červeného kříže [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.cervenkykruz.eu/mezinarodni-trestni-soud>

MOTYČKOVÁ, Kateřina. Nikdy neskrýval pravdu, říká sestra zajatce, kterého zákeřně zabili Rusové. Seznam Zprávy [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-poprava-neozbrojeneho-vojaka-rekl-slava-ukrajine-valecneho-vezne-zastrelili-227197>

Odpovědnost za zločiny. Český červený kříž: Oficiální stránky Českého červeného kříže [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: https://www.cervenkykruz.eu/odpovednost-za-zlociny#_ftn0

Омурбеков Азатбек Асанбекович: Герой Российской Федерации [online]. 2023 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: https://warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=32581

PICTET, Jean. Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary. [s.l.]: International Committee of the Red Cross, 1958 Dostupné z: http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Geneva_conventions-1949.html. (anglicky)

Postih válečných zločinů. Český červený kříž: Oficiální stránky Českého červeného kříže [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.cervenkykruz.eu/postih-valecnych-zlocinu>
<https://plus.rozhlas.cz/byli-po-2-svetove-valce-potrestani-vsichni-zlocinci-urcite-nebyli-odpovida-6514232>

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 [online]. International Committee of the Red Cross. Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977?activeTab=1949GCs-APs-and-commentaries>

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977 [online]. International Committee of the Red Cross. Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apii-1977>

RICHTER, Rostislav. Dodatkový protokol k ženevským úmluvám o přijetí dalšího rozeznávacího znaku. *Vojenské rozhledy* [online]. Univerzita obrany, 2010, 2010(3) [cit. 2023-03-09]. ISSN2336-2995. Dostupné z :

<https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/dodatkovy-protokol-k-zenevskym-umluvam-o-prijeti-dalsiho-rozeznavaciho-znaku>

Serbia cleared of genocide, failed to stop killing. Reuters. 2017-02-26 Dostupné z:

<https://web.archive.org/web/20161126133139/http://www.reuters.com/article/idUSL26638724.CH.2400>.

SVĚCENÝ, Jindřich. Hamburger Hill: Jedna z nejkrvavějších bitev během války ve Vietnamu, ze které i po letech běží mráz po zádech. *Armádní zpravodaj* [online]. 2021 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://armadnizpravodaj.cz/historie/jedna-z-nejhorsich-bitev-vitnamske-valky/>

VESELÝ, Josef. 465. schůzka: Bilance dlouhé války. *Český rozhlas 2: Toulky českou minulostí* [online]. 2002 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/465-schuzka-bilance-dlouhe-valky-7938550>.

VESELÝ, Josef. 819. schůzka: Velký italský malér Franze Josefa. *Český rozhlas 2: Toulky českou minulostí* [online]. 2022 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/819-schuzka-velky-italsky-maler-franze-josefa-7941163>

Seznam použitých pramenů

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II).

Společný článek 2 Ženevských úmluv

Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949

Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949, článek 3

SEZNAM ZKRATEK

OSN – Organizace spojených národů

MHP – Mezinárodní humanitární právo

MVČK – Mezinárodní výbor Červeného kříže

IMTFE – Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jakub Poříz

Obor: Mezinárodní vztahy a diplomacie

Forma studia: prezenční

Název práce: Porušování norem humanitárního práva při ozbrojených konfliktech

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh: 44

Celkový počet stran příloh: 14

Počet titulů českých použitých zdrojů: 9

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 3

Počet internetových zdrojů: 24

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Víšek, Ph.D.